

Armulaud Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutes

Kokkuvõte teoloogiakomisjoni
armulauateemalisest arutelust
aastatel 2011–2017

Eesti Kirikute Nõukogu
Tallinn 2017

Koostaja Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjon: EELK – õpetaja dr Thomas-Andreas Pöder (alates 2016), õpetaja Peeter Kaldur (2011–2016); RKK – Vello Salo (2011–2012), Ain Peetrus Leetma (2012–2013), preester dr Pedro Cervio (2015–); EEKIBKL – pastor dr Peeter Roosimaa; EMK – pastor Priit Tamm; EKNK – Ago Lilleorg (2011–2012), praost Meelis Maikalu (2012–); AKEL – Ergo Naab (2011–2015), pr Mervi Kalmus (2015–); EAÕK – ülempreester Mattias Palli; EKEK – preester Thomas Eriste; EKN – õpetaja Tauno Teder (hääleõiguseta liige), pastor Ruudi Leinus (täitevsekretär).

Komisjoni esimees: Eerik Jõks (2011–2013), dr Peeter Roosimaa (2013–)
Toimetaja: Tauno Teder
Keeletoimetaja: Külliki Evartov
Kujundaja ja küljendaja: Päivi Palts

© Eesti Kirikute Nõukogu
ISBN 978-9949-9228-4-0

Eesti Kirikute Nõukogu
Tehnika 115, Tallinn 10139
www.ekn.ee

Sisukord

Eesti Kirikute Nõukogu presidendi tervitus 5

Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni esimehe eessõna 7

1. Armulaud ajaloos ja oikumeenilises liikumises 11

1.1. Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni armulauateemalise
arutelu platvorm 11

1.2. Armulaud – ühendavast lahutavaks 12

1.3. Armulaud – lahutavast ühendavaks? 16

1.3.1. Lima dokument 18

1.3.2. Leuenbergi konkordia 23

1.3.3. Ortodoksi kirikud ja Luterlik Maailmaliit 25

1.3.4. EAÕK ja EELK 26

2. Liikmeskirikute seisukohad 29

2.1. Eesti Evangeelne Luterlik Kirik 29

2.2. Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit 32

2.3. Eesti Metodisti Kirik 36

2.4. Rooma-Katoliku Kirik 39

2.5. Eesti Kristlik Nelipühi Kirik 44

2.6. Seitsmenda Päeva Adventistide Koguduste Eesti Liit 47

2.7. Armeenia Apostlik Kirik 52

2.8. Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik 56

2.9. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik 62

2.10. Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik 62

3. Liikmeskirikute ühisosa ja eriarvamused 66

Kokkuvõtteks 70

Sõnastik 71

Tervitus

Viimasel kümnendil on Eesti Kirikute Nõukogu lisaks kirikute praktilisele koostööle asunud süvendatult tegelema ka teoloogiliste probleemidega. Tõuget selleks on andnud nii üleilmse oikumeenia edusammud kui ka Eesti kirikute ja nende liikmete soov üksteise arusaamu paremini tundma õppida.

2008. aastal moodustatud EKN-i teoloogiakomisjon asus kõigepealt koostama ülevaadet kristlaseks olemise esmasest tunnusest – ristimisest. Töö tulemusena ilmus 2011. a. kogumik „Ristimine Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutes : kokkuvõte teoloogiakomisjoni ristimisteemalisest arutelust aastatel 2008-2010”. Sissejuhatuses tõdes tollane EKN-i president Einar Soone: „Meil tegutsevates konfessioonides kohtame väga erinevaid usulisi ja sisulisi rõhuasetusi ning väliseid avaldumisvorme.”

Sedasama võib öelda ka armulaua kohta, mida komisjon järgmisena käsitlema asus. Teema on äärmiselt oluline ja aktuaalne, sest armulaud on kristlaste kõige ehedama osaduse väljenduseks Kristusega ja üksteisega. Siin ilmnevad erimeelsused raskendavad mitte ainult üksteise mõistmist vaid ka tunnustamist. Jeesuse palve „et nad üks oleksid”, sunnib aga kirikuid ja kõiki kristlasi otsima teid nende vastuolude ületamiseks. On ju ükskõik kui suur koostöö ja osadus kirikute vahel ilma armulaua-osaduseta ikkagi ebatäielik.

Materjal, mis toodud käesolevas kogumikus, aitab meil selgemalt tajuda seda ühist, piibellikule alusele toetuvat ruumi, kus erinevad armulauapraktikad on välja kujunenud. Ning kuigi konfessionaalselt istutakse piltlikult veel erinevate laudade taga, siis näib, et siin ja seal on need lauad juba päris lähestikku lükatud. Ja mitte ainult. Mõnelgi pool on

saavutatud isegi täielik kirikuosadus. Üksteise parem tundmine, erinevuste ja sarnasuste parem lahtimõtestamine on olnud eesmärgiks ka käesoleva kogumiku koostamisele.

Muidugi seondub armulaua mõistmisega palju teisi teoloogilisi küsimusi, nagu käsitus kirikust, ametist või armuvahenditest. Kõigi nende teemade puhul püütakse teoloogilistel kõnelustel taotleda nii tõde kui üksmeelt, leida ühtsust erinevustes. Kindlasti pole see kerge, kuid töö, mis selle nimel tehakse, pole kunagi mõttetu ja viljatu. Loodetavasti aitab see kaasa ka armulaua väärtustamisele ja kasutamisele koguseliikmete poolt.

Täna südamest Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikuid ja nende juhte, EKN-i teoloogiakomisjoni ja komisjoni liikmeid, samuti kõiki toetajaid, kes käesoleva kogumiku ilmumise on võimalikuks teinud. Selleski võime kogeda loodetava tulevase armulauaosaduse eelmaitset. Õnnistagu Jumal seda püüdlust ja seda väljaannet!

Andres Pöder
EKN-i president

Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni esimehe eessõna

Dr Peeter Roosimaa

Käesolev kogumik on teoloogiakomisjoni, mis 2008. aastal ellu kutsuti, teine üllitis. Kui esimeses teoses käsitleti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute ristimisteemalisi arusaamu, et konspektiivselt Eesti olukorda kaardistada, siis nüüd on seda tehtud armulauateemaliste olukorra kaardistamisega.

Käesoleva kogumiku koostamist alustas komisjon aprillis aastal 2012.

Võrreldes ristimistemaatikaga osutus armulauatemaatika oodatavalt palju keerukamaks, sest juba Kirikute Nõukogu liikmeskirikute ekklesioloogilised arusaamad ja praktikad on ajaloolistest põhjustest tingituna oluliselt erinevad. Nii ka arusaam armulauast ja selle toimetamise praktika on erinevates konfessioonides üsna erinev.

Komisjoni esmaseks eesmärgika oli koostada ja kirjastada materjal, mis annaks asjast huvitatutele, eelkõige liikmeskirikute vaimulikele, ülevaate sellest, kuidas erinevad konfessioonid Eestis armulauda mõistavad ja kuidas nad seda olulist vaimulikku talitust toimetavad. Ühtlasi soovis komisjon, et armulauateemaline arutelu aitaks kaasa suuremale üksteisemõistmisele Eesti erinevate teoloogiliste ja liturgiliste traditsioonidega kirikute vahel.

Et paremini mõista armulaua anni täit õnnistust, oldi valmis üksteist kuulama ja üksteiselt õppima. Kuigi osade kirikute vahel ei ole armulauaosadust ja/või armulaua mõistmine on kirikutes erinev, on aruteluga kaasnev suurem üksteisemõistmine väärtuslik tulemus. Üksteisemõistmist edendab lähedane kontakt, ühiselt arutatud teemad ning üksteisele

edastatud informatsioon. Komisjon ei sea käesoleva arutelu eesmärgiks armulaua vastastikuse tunnustamise ühisavalduse koostamist. Küll on aga armulauteemaline arutelu Komisjoni jaoks üks võimalusi edendada Nõukogu kaudu Kristuse ühist kuulutamist ja tunnistamist.

Kuigi armulauaosadus pole Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni liikmeskirikute jaoks mitte esmalt nähtava kristliku ühtsuse vahend, ka toimub omavaheline armulauaosadus enamiku liikmeskirikute puhul piiratud või puudub sootuks, siiski on dialoog armulaua mõistmisest ja praktikatest võimalik ja vajalik. Olemas on piisavalt sarnaseid või samaseid seisukohti ja arusaamasid nii teoloogiliselt kui spiritualiteedis, mis selle dialoogi jätkamist toetavad.

Selle üks põhjusi on õpetusliku ühtsuse puudumine mitmetes armulauda puutuvates küsimustes, aga ka armulauamõistmisega tihedalt seotud teistes õpetuslikes, esmalt eklesioloogilistes küsimustes.

Küll aga on dialoog armulaua mõistmisest ja praktikatest võimalik ja vajalik. Olemas on piisavalt sarnaseid või samaseid seisukohti ja arusaamasid nii teoloogiliselt kui spiritualiteedis, mis selle dialoogi jätkamist toetavad.

Kogumiku koostajaks on Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjon, mis tähendab, et kogumiku ülesehitus ja kõik tekstid on läbinud komisjoni arutelu. Peatükkide 1 ja 3 tekstid koostas komisjonile redigeerimiseks toimetaja Tauno Teder. Peatüki 2 tekst koosneb Kirikute Nõukogu liikmeskirikute poolt esitatud tekstidest, mille sõnastuses jäi viimane sõna vastava teksti esitanud liikmeskiriku esindajale. Kogumiku lõpus olevas sõnastikus Tartu Ülikooli usuteaduskonna lahkkel loal võetud aluseks kogumikus Liturgika. Koostanud Kaido Soom. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2015, olev sõnastik, mida on kogumiku tarvis vajalikul määral kohendatud ja täiendatud.

Ma tänan südamest kõiki, kes armulauateemalisse arutellu ja käesoleva kogumiku koostamisse on oma panuse andnud. Eelkõige kuuluvad nende hulka Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni praegused ja endied liikmed õpetaja dr Thomas-Andreas Pöder (EELK), praost Peeter Kaldur (EELK), pastor Priit Tamm (EMK), preester dr Vello Salo (RKK), preester lic. theol. Ain Peetrus Leetma (RKK), preester dr Pedro Cervio (RKK), ülempreester

Mattias Palli (EAÕK), praost Meelis Maikalu (EKNK), pastor Ergo Naab (AKEL), pr Mervi Kalmus (AKEL), komisjoni juhataja dr Eerik Jõks, komisjoni toimetaja õpetaja Tauno Teder (EKN), täitevsekretär pastor Ruudi Leinus (EKN). Tänuõnad kuuluvad ka Eesti Kirikute Nõukogule, kes on teoloogiakomisjoni võimalikuks teinud ja andnud välja käesoleva trükise.

1. Armulaud ajaloos ja oikumeenilises liikumises

1.1. Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni armulauateemalise arutelu platvorm

1. Peale ristimisteemalise arutelu jõudmist kokkuvõtva trükiseni 2011. aasta lõpus, on Eesti Kirikute Nõukogu (Nõukogu) teinud Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjonile (Komisjon) ülesandeks käivitada armulauateemaline arutelu. Komisjon tegi selle tööga algust 16.04.2012 Tartus.

2. Komisjon võtab armulauateemalise arutelu läbiviimisel eeskujuks vasttoimunud ristimisteemalise arutelu – armulauateemaline arutelu viiakse läbi samas vaimus, valdavalt samale metodoloogiale põhinedes ja selle kogemusi arvestades.

3. Komisjon on teadlik, et mitte kõikides liikmeskirikutes ei kasutata Püha Õhtusöömaaja kohta mõistet „armulaud”. Platvormi tekstis ja edaspidises arutelus kasutatav mõiste „armulaud” on laiapõhjaline. See hõlmab endasse kõikide liikmeskirikute pühasid toiminguid, mis on viidud läbi Püha Õhtusöömaaja kavatsusega. Vastavasisuline pikem seletus antakse koostatava trükise esimeses peatükis (vt punkt 7).

4. Komisjon on teadlik, et Nõukogus on liikmeskirikuid, kes on seotud rahvusvaheliste kahe- ja/või mitmepoolsete püüdluste ning kokkulepetega, mis puudutavad armulauatemaatikast. Komisjon tutvub arutelu raames liikmeskirikute soovitusel vastavasisuliste oluliste rahvusvaheliste seisukohtade ja probleemiasetustega ning arvestab nendega oma töös.

5. Armulauateemalise aruteluga taotleb Komisjon suuremat üksteisemõistmist Eesti erinevate teoloogiliste ja liturgiliste traditsioonidega

kirikute vahel. Et paremini mõista armulaua anni täit õnnistust, ollakse valmis üksteist kuulama ja üksteiselt õppima. Kuigi osade kirikute vahel ei ole armulauaosadust ja/või armulaua mõistmine on kirikutes erinev, on aruteluga kaasnev suurem üksteisemõistmine väärtuslik tulemus. Üksteisemõistmist edendab lähedane kontakt, ühiselt arutatud teemad ning üksteisele edastatud informatsioon. Komisjon ei sea käesoleva arutelu eesmärgiks armulaua vastastikuse tunnustamise ühisavalduse koostamist. Küll on aga armulauteemaline arutelu Komisjoni jaoks üks võimalusi edendada Nõukogu kaudu Kristuse ühist kuulutamist ja tunnustamist.

6. Komisjon soovib töötada põhimõttel, et igale liikmeskirikule luuakse võimalus esitleda oma eripära niihästi armulaua teoloogias kui ka praktikas. Komisjon soovib ka edaspidi võimaluse korral kutsuda kaasa töötama teolooge ja teisi erialaspetsialiste väljastpoolt Komisjoni. Armulauteemalise arutelu eesmärgiks ei seata kogu teoloogilise materjali süstemaatilist läbitöötamist, vaid asjakohaste kommentaaride esitamist Eestimaa kontekstis.

7. Armulauteemalise arutelu lõpptulemusena nähakse trükist, mis koosneb: (1) sissejuhatavast artiklist, mis sisaldab (a) armulauateematika vaatlust oikumeenilisest vaatepunktist, (b) lühiülevaadet oikumeeniliste armulauateemaliste arutelude ajaloost ja (c) Eestis ning kogu maailmas esinevatest armulauteemalistest suundumustest; (2) liikmeskirikute antud vastustest samalaadsetele küsimustele, mis esitati ristimisteemalises trükises, mille kaudu kaardistatakse liikmeskirikute arusaamad armulaua osas. (3) Trükisele võib veel lisanduda kolmas peatükk, mis koosneb erinevate liikmeskirikute liikmete armulauteemaliste kogemusjutustuste põhjal kirjutatud artiklist. Nimetatud peatüki vajadus ja otstarbekus otsustatakse peale kogemusjutustuste kogumist ja nende esmast analüüsi.

Platvorm kinnitati Eesti Kirikute Nõukogu korralisel töökoosolekul 20.09.2012

1.2. Armulaud – ühendavast lahutavaks

Armulaud on eesti keeleruumile eripärane termin, mida antud arutelus on kasutatud *terminus technicus*’ena antud teksti üldosades (peatükkides 1 ja

3), ka seal, kus erinevad Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) liikmeskirikud kasutavad või eelistavad erinevaid mõisteid Issanda söömaaja kohta. Erinevad mõisted väljendavad ühe ja sama sündmuse rikkust ja erinevaid aspekte ning siinkohal ei püüta mõisteid unifitseerida ja liikmeskirikud kasutavad omanimetusi endi seletustes (peatükis 2).

Sama puudutab suure ja väikese algustähe kasutamist olulisemate mõistete puhul, mis on jäetud liikmeskirikute seletuste osas nende poolt eelistatud kujule.

Armulauaõpetuse ühised allikad erinevate kirikute jaoks, kes osalevad EKN-is, on Piibli tekstides, eriti Uue Testamendi ajas.

Vanatestamentlikuks prototüübiks, mis määratleb vähemalt osaliselt armulaua sisu ja vormi, on paasasöömaaeg, mida lepingu rahvas peab Egiptuse orjapõlvest pääsemise meenutuseks (2Ms 12:1-14). Lisaks on Vanas Testamendis söömaaeg üldiselt lähedase osaduse, töotuste või lepingu sümboliks Jumala ja inimeste vahel (nt 1Ms 18:1-15; 31:43-54; 5Ms 16:1-17; 26:1-15) ning ka eshatoloogiliseks sümboliks (nt Js 25:6-9).

Just paasasöömaajal seab meie Issand Jeesus Kristus uue lepingu osaduse söömaaja. Issanda söömaaja seadmisest saame lugeda järgmisi Uue Testamendi evangeeliumitekste: Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lk 22:17-20. Kuigi Johannese evangeeliumis puudub otsene esimese õhtusöömaaja kirjeldus, on paljud teoloogid ja osade kirikute traditsioon näinud seda sisalduvana perikoobis Jh 6:53-58. Apostel Pauluse kirjades on armulaua kohta ehk konstitutiivseimaks tekstiks 1Kr 11:23-26.

Uue Testamendi kaasaegsete paralleelide või allikatena on olulised ka igasugune ühine söömaaeg juutluses, Jeesuse söömaajad jüngeritega ning armastussöömaaeg varases kristluses.

Selle söömaaja kohta, mida kristlaskond algusest pühitsema hakkab, on kasutatud erinevaid termineid. Need mõisted toovad esile erinevaid aspekte, mida üks ja sama söömaaeg rikkalikult sisaldab. Terminite rikkus armulaua kohta on juba Uue Testamendi pärisosa.

Issanda söömaaeg (nt Lk 22:20; 1Kr 11:20,25) kõneleb meile sellest, et antud osadus on seatud Jeesuse enese poolt ja sisaldab Tema ligiolu laua-isandana.

Leivamurdmine (Ap 2:46; 20:7,11) toob esile ühise jagatud leiva ja paljude osasaamise sest leivast.

Õhtusöömaaeg meenutab Jeesuse poolt söömaaja seadmise aega. Hilisemad eksegeedid ja kirikuloolased pole küll enam päris ühel meelel, millal täpselt varane kristlus armulauda pühitses. Igal juhul saab juba varakult just Issanda päev (*kyriake*) peamiseks armulauakogunemise ajaks kristlaskonnas.

Tänamine ehk euharistia (nt Mt 26:27; 1Kr 11:24) muutub varakult üldlevinud terminiks armulaua ja kogu jumalateenistuse iseloomustamisel.

Issanda korraldus (1Kr 11:24,25) Tema kannatamise mälestamiseks / meenutamiseks (*anamnesis*) toob välja Kristuse ainukordse ohvri ja korratava söömaaja vahelise suhte iseloomu. Jumala ajalooliste päästetegude meenutamine teeb need teod ligiolevaks Vaimus. Jeesus Kristus on selles söömaajas ligi oma kannatuse ja surma ning ülestõusmise lunastavas väes.

Juba vanakiriklikul perioodil kujuneb lisaks välja mitmeid mõisteid armulaua kohta.

Sakrament toob esile armulaua kui pühendumise või ohverduse Issandale. Antud mõiste, mis algselt tähendas ladinakeelses ruumis vandetootust, on rohkem kasutusel lääne kristlaskonnas.

Salasus (*mysterion*) viitab Issanda salapärasele ligiolule söömaajas, mis meidki kaasa haarab ja muudab. Mõiste on enam kasutusel idakristluses.

Missa kui läänekristlik sõna (*Ite, missa est, vrd dimissio, missio*) tähistab kogu armulauda sisaldavat jumalateenistust.

Jumalik liturgia paralleelterminina idakirikutes näitab, et jumalateenistuses, sh armulauas, toimub mõlemapoolne töö. Meie anname endid Jumalale, sest Tema on end Kristuses meile andnud.

Kindlasti on oluline näha armulauda ka kui püha(de) ühendust või osadust.

Juba kaugemas kirikuloos tõuseb esile dispuute armulaua olemusest, mis enim keskenduvad Kristuse ligiolemise viisile ses söömaajas. Näitena võib läänekirikust tuua Radbertuse ja Ratramnuse dispuudi 9. sajandil, mida omal moel võib näha reformatsiooniaegsete dispuutide eelkäijana. Ratramnuse arvates on armulaua elementides Kristuse ihu ja veri vaid sümboolselt, mitte ihuna, mis on sündinud neitsi Maarjast. Radbertuse meelest on aga ihu, mis sündis Maarjast, armulauas kohal nii sümboolselt kui ka reaalselt. Tolleaegne Õhtumaa kirik eelistas Radbertuse realistlikku lahendust.

Hisilemasse (10.–11. saj) aega jääb ka ida- ja läänekiriku erinevatest praktikatest tõusnud vastuolu armulaul kasutatava leiva osas. Idas tarvitati selleks hapendatud (juuretisega taigast) ja läänes (järjest kasvavalt) hapnemata leiba.

Just 16. sajandi reformatsiooni(des) joonistuvad välja erisused lääne kristlaskonna eri harude vahel ja neid harusid tekitavana. Need erisused eksisteerivad ka EKN liikmeskirikute vahel tänini.

Erinevaid reformatsiooni harusid ühendab kriitika Rooma kiriku transsubstantsiatsiooni ja missaohvri õpetuse vastu. Seetõttu hüljatakse reformaatorite poolt keskaja vältel lõplikult fikseeritud läänekiriku armulauaõpetus (eri puhkudel osaliselt või tervikuna) ning uuendatakse jumalateenistuse kui armulaua toimumiskoha korda.

Samas pole reformaatorid ühel meelel Kristuse reaalsentsi viisi osas ja see kujuneb omakorda lahutavaks tülüküsimuseks.

Reformatsiooniliikumiste protestist roomakatoliku õpetuse vastu tõusnud praktikates võime näha erinevaid laade, mis kehtivad tänini. Liturgiline praktika iseloomustab reeglina paljus ka armulaua mõistmist.

Võime rääkida luterlikust, zwingliaanlikust ja kalvinistlikust laadist, mis puudutavad ka armulaua pühitsemise regulaarsust.

Kui luterluses peeti reformatsiooni aegu armulauda ideaalis igal pühapäeval (hilisemad praktikad varieerusid), rõhutades Sõna kuulutamise ja sakramendi jagamise olemuslikku kokkukuuluvust, siis Zürichi

reformaatorid (Zwingli jt) tegid seda neli korda aastas ja Genfi reformaator Calvin korra kuus.

Luterlased mõistsid Kristuse ligiolu seotuna nii andidega kui nende vastuvõtmisega (kuigi astusid transsubstantsiatsiooniõpetuse vastu), teised mandri-Euroopa reformatsiooni harud nägid ande pigem viitavana lunastusele ja Kristuse ohvrit vaimulikul viisil kohal olevana.

Armulaua kui ohvri mõtestamine on 16. sajandi ja järgneva õhtumaise kirikuloo üheks proovikiviks. Meie kontekstis tunnuim on ehk luterlaste ja katoliiklaste dispuut armulaua mõtestamisest ohvrina. Luterlased oponeerivad tollasele missaohvri arusaamale, kahtlustades roomakatoliku õpetuses jälgi Kristuse ainukordse lunastusohvri kordamisest igal missal armulaua pühitsemises. Samas aga (usutunnistuskirjadest) Augsburgi usutunnistuse apoloogia möönab armulauda ja kogu jumalateenistust tänuohvrina, milles ohverdus tuleb esile tänus ja palves. Apoloogias laenatakse selleks tsitaadina ka „veretu ohvri” palvet Johannes Kuldsuu liturgiast: „Ka Kreeka kaanon räägib palju ohvriannist, aga ta näitab avalikult, et kõne all ei ole Issanda ihu ja veri, vaid kogu jumalateenistus, palved ja tänamised. Sest seal öeldakse järgmist: „...ja tee meid kõlblikuks tooma Sulle palveid, palumisi ning vereta ohvreid kõige Su rahva eest.” ...Palveid nimetatakse aga veretuteks ohvriteks” (Augsburgi usutunnistuse apoloogia 24).

Siinkohal tuleb kindlasti mainida, et ortodoksi kirikud jt idakirikud polnud õhtumaistes dispuutides kaasas, mistõttu oikumeenilise dialoogi ajastul nõuab armulauaalane arutelu nendega mõnevõrra teistsuguseid vorme ja terminoloogiat kui läänekirikluses tavaks.

1.3. Armulaud – lahutavast ühendavaks?

Alates kaasaegse oikumeenilise liikumise algusest 20. sajandi hakul on erinevate oikumeeniliste õpetusalaste, nii mitme- kui kahepoolsete (ehk multi- ja bilateraalsete) dialoogide puhul nähtud eesmärgina a) kirikute nähtava üht-

suse taastamist või b) üksteise seisukohtade lähemat tundmaõppimist. Siinkohal tuleb ka märkida, et osade dialoogide puhul on eelistatud mõiste „dialoog” asemel kasutada mõistet „arutelu”. Seda on teoloogide komisjonid põhjendanud oma volituste piiratusega, kuna nad alles esitavad oma töö tulemused oma kirikute vastutavatele organitele kasutamiseks. Näiteks siinkohal on Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni arutelu ristimisest 2008–2010.

Siiski võib öelda, et mõlemat tüüpi õpetusdialoogide/arutelude puhul on armulaua/Issanda söömaaja/euharistia teema olnud olulisel, kui mitte kesksel kohal. Ühel või teisel moel on väga erinevad kristlikud kirikud näinud armulauda seisvat jumalateenistusliku ja kogu kristliku elu keskmes.

Näidetenähtena dialoogidest ja nende tulemustest kasutatakse kaht multilateraalset ja kaht bilateraalselt näidet.

Multilateraalsed näited:

1) Kirikute Maailmanõukogu (KMN) raames peetud ja nn Lima dokumendiga „Ristimine, armulaud ja vaimulik amet” (1982) päädinud dialoog; 2) Euroopa protestantlike kirikute Leuenbergi konkordia (1973).

Bilateraalsed näited:

1) Ortodoksi kirikute ja Luterliku Maailmaliidu (LML) ühiskomisjoni dialoog 2000–2006; 2) Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku (EAÕK) ja Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) ühisavaldus „Euharistia ja jumalateenistus” (2013).

Tuleb mainida, et oma autoritatiivsusest, tulemilt ja meetodilt on tegemist üsna erinevate dialoogidega.

Lima dialoog haaras endasse esindajaid ja tagasiside andjaid pea kogu kristlaskonna spektrist. Lima dokument ei pürgi aga looma kohest kirikuosadust, vaid püüab pigem välja selgitada kogu kristlaskonna ühisosa edasise dialoogiteekonna jätkamiseks.

Leuenbergi konkordia sätestab üsna laialdase kirikuosaduse põhiliselt luterlike ja reformeeritud kirikute vahel. Kuna ses dialoogis osalesid algusest peale ka valdeslaste ja hussiitide esindajad ning hiljem liitusid ühinenud metodistid, saab seda samas pidada multilateraalseks.

Ortodoksi-LML (ka EAÕK-EELK) dialoog jätkub kaasajalgi. Arutelu teemadena vahelduvad põhimõttelisemad õpetusküsimused ning sotsiaaleetilised ja praktilist koguduseelu ja vaimulikku teenimist puudutavad teemad.

Mõlemad multilateraalsed tekstid (Lima ja Leuenbergi) on eesti keeles publitseeritud raamatus „Documenta Oecumenica. Kirik, ühiskond, misjon”, EELK Usuteaduse Instituut (EKN toel), Tallinn, 2006. Antud eestikeelsete tõlgete alusel on need ka tsiteeritud.

1.3.1. Lima dokument

Tekst on nime saanud Peruu pealinn Lima järgi, kus 1982. aasta jaanuaris kiidab KMN Usu ja kirikukorra komisjon heaks pikaajalise dialoogi lõpp-teksti pealkirjaga „Ristimine, armulaud ja vaimulik amet” (Baptism, Eucharist and Ministry). Lima dokumendi enda eessõna järgi on see pealkirja kohaselt kolmest temaatilisest põhipeatükist koosnev tekst pea „50-aastase uurimisprotsessi vili, mis ulatub tagasi esimese usu ja kirikukorra konverentsini Lausanne’is aastal 1927. Materjal on läbi arutatud ja üle vaadatud Usu ja kirikukorra komisjoni poolt Accras (1974), Bangalore’is (1978) ja Limas (1982). Komisjoni plenaaristungite vahel töötas ristimise, armulaua ja jumalateenistuse juhtiv rühm visandite kallal edasi, eriti pärast 1979. aasta septembrit, vend Max Thuriani juhtimisel Taize kogukonnast”. Lisaks komisjonitööle leidsid vahekokkuvõtted ka agarat tagasisidet enam kui 100 kirikult kogu maailmast (k.a Rooma-Katoliku Kirik, kes pole KMN täisliige, kuid agar osaleja siiski). Korraldati veelgi täiendavaid nõupidamisi ja viimaks, vastuvõtmise järel Limas saadeti see kirikutele tagasiside ja kommentaaride saamiseks.

Mida siis Lima dokument ütleb enese olevat? Tsiteerin taas eessõna: „See Lima tekst esindab märkimisväärt teoloogilist sarnasust, mida Usu ja kiri-

kukorra komisjon on ära tundnud ja formuleerinud. Need, kes teavad, kui suuresti kirikud erinesid õpetuse ning ristimise, armulaua ja vaimuliku ameti praktika osas, väärtustavad kokkuleppe suurt määra, mis on siin registreeritud. Pea kõik konfessionaalsed traditsioonid kuuluvad komisjoni liikmeskonda”.

Aastatel 1982–1989 andsid Lima tekstile ametliku vastuse 186 kirikut ja oikumeenilist ühendust (täisvastused on publitseeritud 6 köites). Kokkuvõtte neist avaldati KMN poolt 1990. aastal (Baptism, Eucharist & Ministry. Report on the Process and Responses. Faith and Order Paper No 149. WCC Publications, Geneva, 1990). Niisiis võib öelda, et tegemist on mastaapseima oikumeenilise dialoogiprotsessiga, mis uusaja ajaloos kulgenud. Pole ka lõppenud: 2012. aastal on KMN saatnud kirikutele tagasiside saamiseks eklesioloogilise dokumendi Usu ja kirikukorra komisjonilt pealkirjaga „Kirik: ühise nägemuse suunas” (The Church: Towards a Common Vision). Selle eelkäijaks on olnud n-ö Lima eklesioloogilised järelkajad tekstides „Kiriku loomus ja eesmärk” (The Nature and Purpose of the Church) 1998. a ning „Kiriku loomus ja läkitus” (Nature and Mission of the Church) 2005. a.

1.3.1.1. Armulauapeatükk Lima tekstis

„Armulaud” on Lima teksti teine peatükk. Omakorda jaguneb see kolmeks alapeatükiks: I Armulaua sisseseadmine; II Armulaua tähendus; III Armulaua pühitsemine.

Järgnevat mõnede tsitaatide ja näidete varal.

I alapeatükk kirjeldab Jeesuse seadmissõnade alusel lühidalt armulauda esmalt kui sakramentaalselt söömaaega, tõdedes lõpulauses: „Armulaua pühitsemine jääb kiriku jumalateenistuse keskseks toiminguks”. Inglisekeelses algtekstis on üldiselt kasutatud läbiva terminina sõna Eucharist, edaspidi E, mis on erinevates kommentaarides Lima dokumendi armulauapeatüki lühendiks.

II ja mahukaim alapeatükk püüab armulaua tähendust terviklikuna nähes siiski kokku võtta omakorda alaosades. Nendeks on: A. Armulaud kui Isa kiitmine; B. Armulaud kui Kristuse anamnees ehk meenutamine; C. Vaimu kutsumine; D. Armulaud kui usklike osadus ja E. Armulaud kui Jumalariigi söömaaeg.

Just II alapeatükk on võimaliku ühisosa visandamisel kõige kesksem osa Lima dokumendi armulauapeatükist. „Armulaud on ennekõike anni sakrament, mille Jumal kingib meile Kristuses Püha Vaimu väel. Iga kristlane võtab selle lunastuse anni vastu Kristuse ihu ja vere osaduse kaudu” – nii tõdeb Lima teksti E.2. See lause annab teatud tonaalsuse kõigele järgnevale – püüdena kokku sõlmida erinevate kirikute armulauaõpetusi kõrvuti asetamisi, siiski mitte sulatamisi.

A. Armulaud kui Isa kiitmine

Armulauda (nii Sõna kui sakramenti hõlmavana) nähakse siin suure tänuohvrina, „mille kaudu kirik räägib kogu loodu nimel ... Kristus ühendab usklikud endaga ja liidab nende palved omaenda eestkostega, nii et usklikud muudetakse ja nende palved võetakse vastu ... Nõnda tähistab armulaud seda, milleks maailm peab saama ...” (E.4).

Kriitikud kirikute vastustes tõid siinkohal esile liiga suurt rõhuasetust inimeste tänuohvrile, kuigi teisalt kiideti ka armulaua universaalse iseloomu väljatoomist.

B. Armulaud kui Kristuse anamnees ehk meenutamine

Meenutamist ei nähta siin, vaid ajaloos toimunud tagasivaatamisena. „Armulauale kohandatuna viitab meenutamise piibellik idee Jumala töö mõjususele nüüdisajal, mil tema rahvas pühitseb seda liturgias” (E.5). Kogu Kristuse töö ja ka tema taastuleku ootus on ses sündmuses kohal, „on seega nii taasesitus kui eelootus” (E.7). „Kristuse meenutamine (anamnees) on iga-suguse kristliku palve alus ja allikas” (E.9), andes meile seeläbi võimaluse ka eneseohverduseks igapäevaelus. Kristuse anamneesi nähakse nii jutlustatud sõnas kui söömaajas, jumalateenistuse tervikus teineteist tugevdavana (E.12).

E.13 rõhutab Kristuse enda sõnu ja toiminguid armulaua seadmisel keskmena. Lisatakse ka, et „ehkki Kristuse tõeline kohalolu armulauas ei sõltu üksikisiku usust, on kõik siiski ühel meelel, Kristuse ihu ja vere märkamiseks on nõutav usk” (E.13).

C. Vaimu kutsumine (epiklees)

Lima komisjon toonitab Püha Vaimu töö tähtsust armulauas, mida väljendab epikleesipalve: „Vaim teeb ristilöödud ja ülestõusnud Kristuse tõeliselt kohalolevaks meile armulaua söömaajas, täites seadmissõnade töötust” (E.14) ja „Kristuse elava sõna jõul ja Püha Vaimu väel muutuvad leib ja vein Kristuse ihu ja vere sakramentaalseteks märkideks” (E.15).

Siinjuures kiidavad ortodoksi kirikute vastused tekstile epikleetilise poole esiletoomist, kuid erinevad protestandid ka kritiseerivad, et Kristuse enda seadmissõnade määrav iseloom võib ses sõnastuses jääda tagaplaanile.

D. Armulaud kui usklige osadus

„Armulaua osadus Kristusega, kes toidab kiriku elu, on ühtaegu osadus Kristuse ihus, mis on kirik” (E.19), rõhutab Lima tekst ja toonitab kohaliku koguduse armulauda seotuna kogu kirikuga ning ristimise ja armulaua seost.

Ses alapeatükis tuletatakse veel kord meelde armulaua seotust kõigi kristliku elu aspektide ja eetiliste ning solidaarsusenõudest tulenevate väljakutsetega. Viimane tõstatab kriitikute hulgas küsimuse antud paragrahvi liigest politiseeritusest ja unelmast maapealse Jumalariigi järele.

E. Armulaud kui Jumalariigi söömaaeg

Selles paragrahvis tuuakse esile armulaua eshatoloogilist iseloomu: „Armulaud avab silmad jumaliku valitsuse nägemiseks, mis on töötatud loodule viimse uuendamisenä ja on selle eelmaik” (E.22). Samas tunnistatakse armulaua suurt tähtsust misjoniks ja missiooniks: „Armulaua pühitsemine ise on näide kiriku osalemisest Jumala läkitusel maailma. See

osalemine saab igapäevase väljendusvormi rõõmusõnumi kuulutamises, ligimese teenimises ja ustavas viibimises maailmas” (E.25). Siit ka oikumeeniline väljakutse: „Seni kui kristlased ei saa täielikus osaduses koguneda ühe laua ümber, et süüa ühtsama leiba ja juua ühest karikast, on nende misjonaarne tunnistus nõrgestatud nii individuaalsel kui korporatiivsel tasandil” (E.26).

Armulauapeatüki III alapeatükk Lima dokumendis kõneleb armulaua pühitsemisest, sisaldades mitut olulist momenti. Paragrahvis 27 tuuakse välja rida põhielemente, millest armulauliturgia koosnenud on või koosneb ja paragrahvis 28 kutsutakse kirikuid üles „oma liturgiaid üle vaatama armulaua kokkuleppe valguses, mis praegu on teoks saamas”. Viimane on ka ehk kõige pretensioonikam üleskutse Lima dokumendi armulauapeatükis üldse.

Lisaks julgustatakse paragrahvis 31 armulauda pidama igal pühapäeval kui Kristuse ülestõusmise päeval ja kristlastel armulauda sagedasti vastu võtma. Ses punktis väljendatu leidis muuhulgas väga innustunud vastuvõttu mitmete dokumendile tagasisidet andnud reformeeritud ja vabakirikute kommentaarides.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Lima dokumendi armulauapeatükk on paljus aidanud kaasa hilisematele kahepoolsetele dialoogidele (nt Porvoo kiriku osaduseni viinu) ja täidab seetõttu teksti lõpus autorite väljendatud soovi ja palvet: „Paranenud vastastikune mõistmine, mida väljendab käesolev avaldus, võib lubada mõnedel kirikutel saavutada suuremal määral omavahelist armulauaosadust ja tuua nii lähemale päeva, mil Kristuse lõhenenud rahvas ühineb taas nähtaval kujul Issanda laua ümber” (E.33).

Kriitikana väljendasid kirikud aga oodatult ja esmalt erinevaid positsioone seoses Kristuse kohaloleku viisi ja armulaua kui ohvri mõistmisega, millised polnud kõigi osapoolte jaoks ja seisukohalt piisaval moel välja toodud ja sealkohal kritiseeriti ehk enim teksti (väidetavalt) liigse kompromissipüüdlikkuse vastu.

1.3.2. Leuenbergi konkordia

16.03.1973 kirjutas rida Euroopa luterlike, reformeeritud ja uniooni (luterlaste-reformeeritute ühendatud) kirikute esindajaid Leuenbergis Šveitsis alla „Euroopa reformatoorsete kirikute konkordiale” (nn Leuenbergi konkordia, LK). Sellega jõudis lõpule Euroopa tasandil läbi viidud ja aastakümneid väldanud teoloogiliste õpetuskõneluste protsess, mille üheks innustajaks oli Kirikute Maailmanõukogu usu ja kirikukorra komisjon ning osalejateks ka luterlike ja reformeeritud kirikute üleilmsed konfessionaalsed osadused. Konkordiaga nõustunud kirikud on sellega „esitanud nendevahelise kirikuosaduse teoloogilised alused seotuses kohustavate usutunnistustega ja silmas pidades igaihe traditsioone, ning on lubanud vastastikust osadust sõnas ja sakramendis. See sisaldab endas kantsli- ja armulauaosadust ning ordinatsiooni vastastikust tunnistamist” (LK eessõna).

2003. aastast Evangeelsete Kirikute Osadus Euroopas (EKOE) nime kandva kirikuosadusega on liitunud enamike Euroopa klassikaliste usupuhaustusega seotud kirikute kõrval ka mõned kirikud, mis mõistavad end seotuna reformatsiooneelsete valdeslaste ja böömi vendade liikumisega, samuti rida Euroopa metodisti kirikuid. Eesti kontekstist on seeläbi kiriku- ja armulauaosaduses EELK ja EMK. Lähtudes LK-s väljendatud „kohustusest teenida kõigi kristlike kirikute oikumeenilist osadust” (par 47), on dialoogid toimunud näiteks õigeusklikega (Euroopa Kirikute Konverentsi vahendusel), baptistidega (Euroopa Baptisti Föderatsiooni kaudu) ja toimuvad praegu roomakatoliiklastega (Kristlaste Ühtsuse Edendamise Paavstliku Nõukogu vahendusel).

LKs visandatakse I osas osalevate kirikute „teed osadusele”. Seejärel esitletakse II osas „ühist arusaamist evangeeliumist”, mille kohast mõistmist väljendasid „reformatsiooni isad” õigeksmõistuõpetuses (par 8–12), ning mida avatakse lähemalt ühenduses evangeeliumi kuulutamise, ristimise ja armulauaga (par 13–16). Selles valguses ületatakse

III osas reformatsiooniajast saadik kirikuid lahutanud õpetuslikud hukkamõistmised armulaua, kristoloogია ja predestinatsiooni küsimustes (par 17–28). Viimane, IV osa keskendub kirikuosaduse väljakuulutamisele ja teostamisele (par 29–49).

Reformatsiooniaja õpetuslike taunimiste tänast ületatust sedastavas peatükis väljendutakse armulaua küsimuses nõnda: „Armulauas kingib ülestõusnud Jeesus Kristus end oma kõigi eest ära antud ihus ja veres oma töötusesõna kaudu leiva ja veiniga. Nii annab ta ennast tingimusteta kõigile, kes võtavad vastu leiba ja veini; usk võtab söömaaja vastu päästeks, uskmatust kohtuks. Osadust Jeesuse Kristusega tema ihus ja veres ei saa me lahutada söömise ja joomise toimingust. Huvi Kristuse kohalolu viisi vastu armulauas, mis ei arvesta selle toiminguga, võib põhjustada armulaua tähenduse ähmastumise. Kui kirikute vahel valitseb selles osas üksmeel, ei puuduta reformatsiooniaja usutunnistuste taunimised nende kirikute õpetuste praegust kuju” (par 18–20).

LK abil kuulutati välja kirikuosadus, mille keskmes on jumalateenistus, kantsli- ja armulauaosadus. Ühise „tunnistamise ja teenimise” (par 36) kõrval on kirikuosaduse teostamise ja süvendamise oluliseks viisiks „edasine teoloogiline töö”, milleks kirikud end kohustavad. Ühine arusaamine evangeeliu-mist vajab edasist süvendamist, pühakirja tunnistuse najal läbikatsumist ja olevikustamist (vgl par 38). Nii on kirikuosaduses viidud läbi ka spetsiaalne õpetuskõnelus „Armulauaõpetusest ja -praktikast”, mille tulemus võeti vastu 1994. a kirikuosaduse 4. täiskogul Viinis. Dokumendi armulauaõpetusele pühendatud osa käsitleb armulaua algset seadmist ja alust ning armulaua tähendust, keskendudes armulaua töötusele ja annile, vastuvõtmisele ning sellele kutsumisele. Praktikaküsimustega tegelev osa käsitleb põhiküsimusi, liturgia põhielemente ning armulauapühitsemise, k.a koguduse osaluse vormidele. Lisaks sellele on armulauateemaga ühenduses oluline õpetuskõneluste tulemus pealkirjaga „Jeesuse Kristuse kirik. Reformatoorne panus kiriku ühtsuse üle toimuvasse oikumeenilisse dialoogi” ning käimasolevad õpetuskõnelused kirikuosaduse teemal.

LK abil Euroopas alguse saanud konfessioonidevaheline kantsli- ja armulauaosadus leiab tänaseks analoogsel kujul aset ka teistel kontinentidel, näiteks Põhja-Ameerikas („Formula of Agreement”) ja Lähis-Idas („Amman Declaration”).

1.3.3. Ortodoksi kirikud ja Luterlik Maailmaliit

1981. aastal algab ametlik ühisdialoog ortodoksi kirikute ja Luterliku Maailmaliidu kaudu koopereerunud kirikute vahel. See dialoog jätkub ühiskomisjoni kaudu tänini. Tuleb lisada, et tegemist pole ainsa ortodokside-luterlaste dialoogiga ja juba enne rahvusvahelist ühiskomisjoni oli alanud terve rida dialooge, milles üheks osapooliks ortodoksi patriarhaat või muu kohalik kirik (Konstantinoopoli, Moskva, Rumeenia, Bulgaaria, Soome jne) ja teiseks mõni luterlik kirik (Saksa, Soome, Ameerika jne).

Rahvusvahelises ühiskomisjonis tegeletakse dialoogi esimeses faasis 1981–1993 n-ö sissejuhatavate, kuid fundamentaalsete teemadega, nagu ilmutus, Pühakiri ja traditsioon ning oikumeeniliste kirikukogude tähendus. Alates 1994. aastast liigutakse soterioloogia juurde.

Siinse ülevaate juures on põhiliseks allikaks luterlaste-ortodokside dialoogi hindav ettekanne (käsikirjaline), mille pidas 2008. aasta juunis Pullachis Saksamaal Euroopa Kirikute Konverentsi korraldatud konsultatsioonil ortodokside ja teiste kirikute dialoogidest prof Risto Saarinen.

2000. aasta novembris Damaskuses on teemaks „Sõna ja sakrament”. Sellel kohtumisel püütakse visandada ühismõistmise piirjooni Kirikust kui Kristuse ihust ja Jumala Sõna ning sakramentide /salasuste suhestatusest. Antud teemakäsitlusega algab ka ühiskomisjoni töös teematsükkel „Kiriku müsteerium”.

2002. a Oslos kõneldakse sakramentidest päästmise vahenditena. Siin jõutakse lähemalt ka armulaua teemani eraldi. Ühisavalduses kinnitavad mõlemad osapooled Kristuse reaalsuhtumise armulauas. Ortodoksid rõhutavad ka muutumist armulauaainetes, „nõnda, et pärast Püha Vaimu kutsumist (*epiclesis*) pole seal enam „leib” ja „vein”, vaid Kristuse tõeline

ihu ja veri”. Ühisavalduses tõdetakse, et armulaua kui ohvri teema nõuab veel selgitamist, kuigi konvergens esineb reaalsentsi tunnustamises.

2004. aastal Duraus räägitakse kristlikust initsiatsioonist ning 2006. aasta novembris Bratislavas jõutakse üksikasjalisemalt teemani „Euharistiline ohver ja reaalsents”.

Bratislava koosoleku ühisavalduses „Püha euharistia / armulaud Kiriku elus” (edasi B) tõdetakse, et Kristus on ohverdanud end ainukordse ohvrina kõikide eest ja euharistias on Kristus see, kes ohverdab ja on ohverdatud (B 2). Ortodoksid rõhutavad armulauda kui ohvrit selles tähenduses, et kirik toob ohvriannina leiva ja veini, mis ühendatakse Kristusega Püha Vaimu töö läbi (B 2c). Luterlased ja ortodoksid nõustuvad, et „armulauas saavad leib ja vein Kristuse ihuks ja vereks, et olla vastuvõetud armulaualiste poolt. Kuidas see toimub, jääb sügavaks ja tõeliseks müsteeriumiks” (B 4). See on diferentseeritud konsensus, kuna luterlased räägivad reaalsentsist *in, sub, cum* tähenduses (andides, andidega ja andide all), ortodoksid tunnistavad andide reaalsel muutumisel (*metabole*) Kristuse ihuks ja vereks seadmissõnade ja Püha Vaimu tegevuse läbi armulauapalves (B 4 b).

Bratislava dokument käsitleb ka armulauaandide õiget kasutust (B 6) ja toonitab vastuvõtja õige valmistumise vajadust (B 3). Luterlasi kutsutakse uuesti mõtestama oma positsioone seoses armulauaandide käsitlemisega armulauateenistuse järel (B 6c). Armulauasakramenti nähakse mõlemalt poolt kui Jumala tuleva kuningriigi ootuses eelmaitsmist (B 7-8). Armulaua suhe ordineeritud/pühitsetud ametiga nõuab edasist diskussiooni.

1.3.4. EAÕK ja EELK

Alates 2006. aastast toimub EAÕK ja EELK vaheline dialoog, kus 2010. aastast on oluliseks teoloogiliseks teemaks olnud ka armulaud ja jumalateenistus. Dialoogi praegune tulemus on esitatud ühisavalduses „Euharistia ja jumalateenistus”, mis allkirjastati kirikupeade tasemel 24.04.2013.

Dokumendi algusosas sedastatakse jumalateenistuse keskset kohta kirikute elus ning räägitakse jumalateenistuse nimedest kummaski kirikus.

Paragrahv 2.1. tõdeb: „Inimesed on kutsutud olema suhtes Jumalaga ja elama koos Temaga, teenima Teda ühes kogu looduga tänus, austuses ja ülistuses. Nõnda on inimeste kutsumuseks teenida Jumalat, täpsemalt – saada liturgilisteks olenditeks”. See on ühine lähtealus loomisõpetusest, millelt jumalateenistuslikku elu ja armulauda käsitletakse. Veelgi olulisemana võib näha kristoloogilist ja trinitaarset mõõdet: „Kiriku jumalateenistusliku elu aluseks on Jeesus Kristus. Temas ilmutas Jumal Isa Püha Vaimu kaudu kõige põhjapanevama kõigist inimelu suhetest, osaduse Jumalaga, mis on ühtlasi kõige otsustavam inimelu olemuse jaoks ... Jumalateenistus, milleks inimesed on loodupäraselt kutsutud, rajaneb sellel, et Jumal Isa, Poeg ja Püha Vaim on end ilmutanud inimkonnale. Niisiis, jumalateenistus või jumalik liturgia on Jumala armu and ja samaaegselt Tema rahva olemine Tema tegude teenistuses” (par 2.3, 3).

Alates par. 5.1. tullakse jumalateenistuse terviku keskme, armulauajumalateenistuse juurde. „Euharistiasse (eesti k „tänuütlemine”) ehk armulauateenistusesse on koondunud Kiriku jumalateenistuslik elu kogu oma mitmekesisuses. Eestis on sõna „armulaud” tavaline nii luterlaste kui ka õigeusklike kõnepruugis. Me rõhutame üheskoos, et armulaud rajaneb Kristuse seadmissõnadel”. Mainimist väärib eelpool käsitletud LML ja ortodoksi kirikute dialoog: „EELK ja EAÕK dialoogikomisjon juhib heakskiitvalt tähelepanu rahvusvahelise luterlaste ja õigeusklike ühiskomisjoni ühisavaldusele „Püha euharistia Kiriku elus” (2006), mis tegeleb nende küsimustega üksikasjalikumalt” (par 5.2.) Märkimist väärib ka, et „EELK ja EAÕK esindajad on erinevatel aegadel osalenud selle rahvusvahelise, 1981. aastal loodud ühiskomisjoni töös”.

Kesksed väited toovad välja armulaua olemust Kristuse osaduse ja Püha Vaimu annina: „Euharistia ehk armulaud on Kristuse rajatud söömaaeg – Tema ihu ja vere osadus, kus on vastavalt oma sõnale võõrustajaks Kristus ise ... Kristuse kohalolu armulaua, nagu ka usus sellest osasaamine, toimub Püha Vaimu pühitseva tegutsemise kaudu” (5.3.), „Armulaud on kõige lähedasem ja täielikum osadus Kristusega ning osasaamine Tema ohvrisurma ja ülestõusmise õndsakstegevast viljast” (5.4.).

Armulaua and on pattude andeksandmine, osadus Jumalaga ja igavene elu (5.4.), seega ka eshatoloogiline eelmaitsmine: „Nii saab euharistilises osaduses kogetavaks uuendatud eshatoloogiline inimkond (vrd 2Kr 5:17), Jumala riik. Armulaud on eelmaitsse töötatud igavesest õndsast elust, Kristuse tulevasest valitsemisest aus ning päästeloo lõpulejõudmisest ja täitumisest, mida Kirik ootab ja loodab” (5.5.).

Armulaual osalemine ei lase meil selles maailmas neutraalseteks kõrvaltvaatajateks jääda: „Niisiis, osaduse tõttu Kristusega jumalateenistusel, iseäranis euharistial, ei tohi kristlaste ühtsus piirduda üksnes omavahelise solidaarsuse ülesnäitamisega, vaid peab viima solidaarsuseni teiste inimeste ja kogu looduga” (6.1.).

Armulauaga jumalateenistus, mis on „kogu kristliku elu ja eetose läte” (6.2.), avaldab mõju ka laiemale ühiskonnale tunnistusena, kuna „jumalateenistusel väljendub veendumus, et Jumala armastus on suunatud kõigile inimestele. Nii ajendavad Eestiski igal nädalal toimuvad sajad jumalateenistused viljelema armastuse, lepituse ja dialoogi kultuuri”.

Kuigi antud ühisavaldusega ei ole jõutud omavahelise armulauaosaduseni, on Kristuse Kiriku nähtav ühtsus siiski silmas peetud kui kaugem eesmärk: „Ka EAÕK ja EELK kõnelused on samm üksteisemõistmise teel, lootusega koguneda kord ühiselt Issanda laua ümber”.

Bratislava ühisdokument ja ühisavaldus „Euharistia ja jumalateenistus” võiksid olla üheks näiteks sellest, et klassikaline kahepoolne õpetusdialoog saavutab üsna mõõdukaid tulemusi ja kiireid läbimurdeid teoloogilises süvitsi minevas dialoogis ei saavutata. Kuid samas toimib teatud ühine teekond, mis aitab samm-sammult üksteist mõista ja sõnastada seejärel ka ühisosa – Jumala nime auks ja meie õnnistuseks.

2. Liikmeskirikute seisukohad

2.1. Eesti Evangeelne Luterlik Kirik

2.1.1. Miks kirik armulauda seab?

Armulaua seadmise aluseks luterlikus traditsioonis on Issanda Jeesuse Kristuse korraldus teha seda tema mälestuseks/ meenutuseks (nt Lk 22:19-20; 1Kr 11:24-26). Martin Luther sedastab: „Kõik selle me rajame sõnadele, millega Kristus ise selle sakramendi on seadnud ja mida peab teadma igaüks, kes tahab olla kristlane ja sakramendist osa saada” (Suur katekismus V). Armulauas on esil nii meenutav/ olevikustav kui ka eskatoloogiline aspekt. Augustiinliku teoloogia vaimus on üheks luterluse rõhuasetuseks ka sakramendi kui nähtava Sõna mõistmine: „Nimelt on siingi kõige olulisemaks osaks ... Jumala Sõna, tema korraldus ja käsk” (Suur katekismus V).

2.1.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Luterlik traditsioon jääb patristilise ja keskaja kiriku arusaama juurde Kristuse reaalpresentsist armulaua leiva ja veinina. Nt öeldakse usutunnistuskirjades: „See on meie Issanda Jeesuse Kristuse tõeline ihu ja veri, mida Kristus ise meile, kristlastele, on seadnud söömiseks ja joomiseks leiva ja veini näol” (Väike katekismus V), „Issanda armulauast õpetatakse, et Kristuse tõeline ihu ja veri esineb tõesti armulauas” (Augsburgi usutunnistus X).

2.1.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas? Kas see sõltub armulaua seadja(te) ja/ või vastuvõtja(te) usust?

Kristuse ligiolu armulauas loob Jumala Sõna ja Vaim: „Sõna ongi see,

mis selle sakramendi teeb ning eraldab nõnda, et ta on mitte ainult leib ja vein, vaid Kristuse ihu ja veri” (Suur katekismus V).

Kristuse ligiolu ei sõltu usust: „Jumalale on ükskõik, kas sa oled kõlvatu või väärikas, ikkagi on sul armulauas Kristuse ihu ja veri tema sõnade tõttu, mis siin lisanduvad leivale ja veinile” (Suur katekismus V). Küll aga on usk oluline armulauas vastuvõetava õnnistuse mõttes (1Kr 11:27-29): „Aga õieti vääriline ja hästi valmistunud on see, kes usub neid sõnu ... sest see sõna „teie eest” vajab päris usklikke südameid” (Väike katekismus V).

2.1.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Luther tõdeb Väikeses katekismuses: „Seda näitavad meile need sõnad: „teie eest antud” ja „valatud pattude andeksandmiseks”, nimelt et meile sakramendis antakse nende sõnade läbi pattude andeksandmist, elu ja õndsust”. Pattude andeksandmine on luterliku reformatsiooni teoloogias laia tähendusväljaga mõiste, mis lisaks pihis ja absolutsioonis kitsamalt tähistatavale märgistab kogu päästeloolist tervikut (lunastust, osadust Jumalaga) üksikkristlase ja kogu kiriku jaoks.

2.1.5. Kuidas kirik armulauda seab?

2.1.5.1. Põhjendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Aluseks armulaua seadmisele on luterlikes liturgiakordades põhiliselt sünoptiliste evangeeliumide ja Pauluse jutustus. Teatud popurriina neist on Lutheri katekismuste järgi see põhjendus väljendatud avalikul jumalateenistusel seadmissõnades nii: „Meie Issand Jeesus Kristus, sel ööl, mil tema ära anti, võttis leiva, tänas, murdis, andis oma jüngeritele ja ütles: Võtke ja sööge, see on minu ihu, mis teie eest antakse! Tehke seda minu mälestuseks! Samal kombel ta võttis ka karika pärast õhtusöömaaga, tänas, andis neile ja ütles: Võtke ja jooge sellest, teie kõik, see karikas on uus leping minu veres, mis teie eest valatakse pattude andeksandmiseks! Nii sagedasti, kui te sellest joote, tehke seda minu mälestuseks!” (nii EELK Agendas, 1902 jj trükid kui ka EELK Jumalateenistuste käsiraamatus 2009)

2.1.5.2. Armulaua seadmise elemendid, vormel ja kord.

Armulaua andidena kasutatakse üldjuhul hapnemata (siin-seal ka hapnenud) nisuleiba oblaatide kujul ning punast (v valget) naturaalist viinamarjaveini (vrd EELK Jumalateenistuste ja talituste juhend 2013, par 161). Levinuim seadmisvormel on antud eelmises alalõigus.

EELK-s, nagu paljudes luterlikes kirikutes, on kasutusel erinevaid/alternatiivseid kordi armulaua seadmiseks. Agendas (1902 jj) antud korrad lähtuvad Lutheri *Deutsche Messe* tekstist. Avadialoogile, prefatsioonipalvele ning *Sanctus*-hümnile järgnevad siis vastavalt Meie Isa palve ja seadmissõnad või epikleesipalve ja seadmissõnad järgneva Meie Isa palvega. Jumalateenistuste käsiraamatus (2009) asetuvad seadmissõnad erinevates variantides (vanakiriklikul ja uuemaaegsel liturgiareformide eeskujul) pikema armulauapalve (vrd anafoor v missakaanon) keskmesse. Palved sisaldavad veel anamneesi, epikleesi, eestpalvete ja doksologia osasid.

2.1.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

EELK kirikuseadustiku järgselt seab armulauda piiskop või preester/õpetaja (par 13.1). Erandkorras võib peapiiskop anda diakonitele tähtajalise õiguse armulaua seadmiseks. Armulaua jagamisel võivad vaimulikke abistada ka selleks ettevalmistatud koguduse ilmikliikmed.

2.1.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Armulaua jagamisel üle jäänud pühitsetud andidega tuleb ümber käia väarikalt ja austusega. Näiteks soovitatakse neid mitte panna tagasi pühitsemata andide juurde ega tarvitada muul otstarbel kui jagamiseks (leiva kujul) järgmistel jumalateenistusel ja ka viimiseks haigetele ja vanadele (leiva ja veini kujul) (EELK Jumalateenistuste ja talituste juhend 2013, par 188–190).

2.1.6. Kes ja millistel tingimustel võib armulauda vastu võtta?

EELK-s on õigus armulauda vastu võtta (vt Kirikuseadustik par 13):

- igal EELK konfirmeeritud liikmel (kui ta pole armulauaosadusest välja arvatud);

- igal EELK-ga armulauaosaduses oleva kiriku (Porvoo, Leuenbergi vm kirikuosadus) õigustatud liikmel;
- ristitud lapsel, kui ta on teadlik Issanda söömaaja tähendusest ning armulaua koos oma vanema või hooldajaga.

Erandlikult ja põhjendatud hingehoidlikul kaalutlusel saab EELK-s armulauda jagada ka konfirmeerimata, kuid ristitud täiskasvanud kirikuliikmetele ning teiste kirikute liikmetele, kes usuvad, et nad armulaul vastu võtavad Kristuse tõelist ihu ja verd.

2.2. Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit

Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidus on kasutusel erinevad terminid: püha õhtusöömaaeg, Issanda surma mälestamine, osasaamine, leivamurdmine jms, seejuures terminit armulaud ei kasutata.

2.2.1. Miks kirik armulauda seab?

Püha õhtusöömaaja puhul on tegemist Kristuse Jeesuse poolt oma kogudusele antud vaimuliku talitusega, millel on mitu üksteist täiendavat tähendust. Kristuse soovi kohaselt on tegu tema mälestamisega („...seda tehke minu mälestuseks”; Lk 22:19; 1Kr 11:24,25). See tähendab nii tema isiku kui ka tema töö meenutamist.

Murtud leivast ja karikasse valatud veinist osa saades tuletab kogudus meelde Kristuse surma, Kristuse ihu ohvrit (1Kr 11:24j). Andidest osasaamine märgistab ja aktualiseerib vaimulikult inimeste lunastamist (vt 1Pt 1:18j), pattude andeksandmist (Mt 26:28), Jumalaga lepitamist (Hb 2:17), õigeksmõistmist (Rm 3:24).

Oma viimasel söömaajal enne oma ristisurma kuulutas Kristus Jeesus välja uue õiguskorra, uue lepingu (1Kr 11:25; Mk 14:24; Lk 22:20; Mt 26:28), mis tema ristisurma ja surnuist ülestõusmise läbi muutus kehtivaks. Nii on püha õhtusöömaaeg uue lepingu tähis ja sellest osavõtt tunnistus uuest lepingust.

Püha õhtusöömaaeg on kõigi uuestisündinud usklite ja koguduse osaduse märk oma Lunastaja ja Päästjaga ning kõigi tema ihu liikmetega (1Kr 10:16j). See söömaaeg muudab koguduse kui Kristuse ihu nähtavaks. Ühtlasi kõneleb see laud lepitusest Jumalaga (Mt 26:28) ja lepitusest kaasinimestega.

Püha õhtusöömaaeg on koguduse usutunnistuslik toiming, millega kuulutatakse Issanda surma, kuni ta tuleb (1Kr 11:26). Nii on püha õhtusöömaaeg märk tulevasesest õndsusest koos Kristusega.

2.2.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Kristuse ligiolu mõistmisel pühas õhtusöömaajas lähtutakse Jeesuse lubadusest, et „kus kaks või kolm on minu nimel koos, seal olen mina nende keskel” (Mt 18,19j). Pühale õhtusöömaajale kokkutuleku eesmärgiks on kohtumine Kristusega. Pühal õhtusöömaajal arvestatakse tema kohalolu, peetakse silmas tema tahet.

Kuidas Kristus kohal on, kas Püha Vaimu kaudu (vt 1Kr 3:17) või mingil muul viisil, ei ole määrav. Oluline on, et vastavalt oma lubadusele on ta omade keskel. Tähtis on, et kui ollakse koos Kristuse nimel, siis on seal ka Kristus ise. Selliselt on tema kohalolu mõistetak kogudusepõhiselt, kuid ühtlasi on ta kohal igaihe jaoks, seega ka isikupõhiselt.

2.2.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas? Kas see sõltub armulaua seadja(te) ja/või vastuvõtja(te) usust?

Kus kogudus on esindatud või kus kogudus on Kristuse nimel koos, seal on ka Jeesus ise kohal olev. Kristuse kohaloleku miinimumnõudeks ei ole mitte see, millise talitusega on tegu, vaid et ollakse tõepoolest Jeesuse nimel koos (Mt 18:19j). Koguduse kogunemine tähendab püha ruumi, kus on Kristus, ja seal toimub püha õhtusöömaaja pühitsemine.

Milline seos on Kristuse kohalolul püha õhtusöömaaja elementidega, sellele UT selgelt ei vasta. Kindlasti on kristlase suhe Kristusega enamat, kui sõnadesse pandud usutunnistus seda väljendada saab.

Kristuse nimel kogunemine eeldab Kristusesse Jeesusesse uskumist ja

tema usaldamist. Kui keegi võtab pühast õhtusöömaajast osa ilma usuta või väärilul viisil, on sellel selliselt osalejale süülsed tagajärjed (vt 1Kr 11:27).

2.2.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Kristuse kogudus on algusest peale tänu ja rõõmuga kogunenud püha õhtusöömaaja laua ümber, et üksteisega leiba ja karikat jagades tähistada osadust Kristuse Jeesusega Püha Vaimu läbi. Ühtlasi tähistab osavõtja kuulumist Kristuse uude lepingusse.

Võttes osa pühast õhtusöömaajast, tuletakse endale meelde Jeesuse Kristuse kannatust ja surma ning kogetakse tema õnnistavat lähedust ja osadust.

Püha õhtusöömaaeg annab osalejatele uut jõudu ja täidab usujulgusega, et elada, tunnistada ja teenida selles maailmas koos Kristusega.

Võttes osa pühast õhtusöömaajast, kuulutatakse Kristuse taastulekut aus ja väes. See annab Kristusest ühise tunnistamise kogemuse.

Ühtlasi on sellel tugev eshatoloogiline aspekt. Nii valitakse talituse viimaseks lauluks rõõmus ja igavikuga seotud laul.

2.2.5. Kuidas kirik armulauda seab?

Eesti EKB Koguduste Liidu kogudustes ei ole vaimulike talituste teostamisel ette nähtud ranget vormi ega ettekirjutatud sõnastust, millest ei tohi kõrvale kalduda. Oluline on, et iga talitus suudaks pühas ja arusaadavas vormis ning sõnastuses anda edasi mõtte, milleks vastav talitus on seatud. Oluline, et kõik toimuks viisakalt ja korra järgi, sest Jumal ei ole korratuse, vaid rahu Jumal (1Kr 14:33,40).

2.2.5.1. Põhjendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Püha õhtusöömaaja seadmisel toetutakse järgmistele kirjakohtadele: 1Kr 11:23-29; Mt 26:26-30; Mk 14:22-26 ja Lk 22:17-20. Neis kirjakohtades tulevad püha õhtusöömaaja toimingutena esile palve, mis on mõistetav nii tänapalve kui ka pühitsuspalvena, leiva murdmine, leiva ja karika jagamine. Kõige selle juures tulevad esile motiivid uuest lepingust, lunastusest, pattude andestusest, Jumala tänamisest ja austamisest.

2.2.5.2. Armulaua seadmise elemendid, vormel ja kord.

Püha õhtusöömaaja seadmisel kasutatakse valget leiba (saia, sepikut, keeksi vms).

Püha õhtusöömaaja joogina kasutatakse punast veini või punast mahla.

Söömaaja seadmise juurde kuuluvad järgmised toimingud:

- a) Vastavalt 1Kr 11:27-29 osalejate manitsemine võtta püha õhtusöömaajast osa südame poolest puhastatuna ja väärikalt.
- b) Seadmissõnade/ vormeli ütlemlisel kasutatakse 1Kr 11:23-26, Lk 22:19-20, Mt 26:26-28 või Mk 14:22-24 teksti sõnu. Seadmissõnad võib öelda ühe ütlusena või esmalt seoses leiva pühitsemisega ja seejärel seoses karika pühitsemisega.
- c) Leiva pühitsemise ja õnnistamise palve ning leiva murdmine.
- d) Karika pühitsemise ja õnnistamise palve. See võib toimuda ka enne leiva murdmist.
- e) Leiva ja karika jagamine.
- f) Andide jagamisele järgnev palve lõpeb reeglina Meie Isa palvega.

Leiva ja karika õnnistamise palve ajal seisavad pastor ja teda abistavad diakonid näoga rahva poole, rõhutades sellega mõtet, et Kristus on koguduse keskel.

2.2.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

Reeglina on püha õhtusöömaaja seadmise õigus koguduse pastoril ja diakonitel. Eriolukordades võib kogudus volitada püha õhtusöömaaga seadma ka teisi koguduse liikmeid.

2.2.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Järelejäänud pühitsetud andidega toimimise kohta eraldi reegleid ei ole. Lähtutakse kohalikust olukorrast arvestusega, et tegemist on pühitsetud andidega, mida ei kasutata profaanselt ja millesse tuleb suhtuda väärikalt.

2.2.6. Kes ja millistel tingimustel võib armulauda vastu võtta?

Pühast õhtusöömaajast osavõtu juures on olulisel kohal küsimus, kas püha õhtusöömaaeg on eelkõige koguduse laud (valdavalt baptistlik suund) või Issanda laud (valdavalt evangeeliumi kristlaste suund). Esimesel juhul võivad üldise põhimõtte kohaselt pühast õhtusöömaajast osa võtta usus ristitud koguduse liikmed, kes vastavad 1Kr 11:27-29 esitatud tingimustele. Teisel juhul võivad üldise põhimõtte kohaselt pühast õhtusöömaajast osa võtta uuestisündinud inimesed, kes vastavad 1Kr 11:27-29 esitatud tingimustele. Kohalikul kogudusel on õigus teha täpsustusi pühast õhtusöömaajast osavõtu tingimuste osas.

Teises koguduses osalemisel allutakse sealse koguduse pühast õhtusöömaajast osavõtmise korraldusele. Kui on soov külalisena osa võtta teise konfessiooni pühast õhtusöömaajast, siis määrab osavõtu tingimused teise konfessiooni kord.

2.3. Eesti Metodisti Kirik

2.3.1. Miks kirik armulauda seab?

Kõige aluseks on Kristuse enese seadmine ja käsk seda teha Tema meenutuseks (Lk 22:19; 1Kr 11:24-25). Teiseks on armulaud Kiriku keskseks, konstitueerivaks toiminguks – kogunedes jumalateenistusele ja pühitsedes armulauda, saab Kirik üha enam ja enam selleks, kelleks ta on kutsutud – Kristuse Ihuks.

2.3.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Metodisti Kirik tunnistab Kristuse ligiolu (reapresents) armulaual. Kristus on kohal Tema nimel kokku tulnud koguduse kaudu (Mt 18:20), kuulutatava ja talitatava Sõna ning jagatava leiva ja veini kui Kristuse Ihu ja Vere kaudu (1Kr 11:23-26). Jumalik ligiolu on elav tõelisus ja sellest osasaajad võivad seda kogeda; see ei ole ainult Issanda viimse söömaaja ja ristilöömise mälestamine. Metodistlik traditsioon kinnitab Jeessuse Kristuse reaalsel, isiklikku ja elavat ligiolu selles sakramendis, jättes samas täpsustamata, mil viisil Ta seda on. Metodistid mõistavad jumalikku ligiolu siin aja ja suhte tähenduses selles

mõttes, et Kiriku Pühas Söömaajas saavad Püha Vaimu väe kaudu kokku elava Kristuse minevik, olevik ja tulevik, nõnda et Kirik võib vastu võtta ja kehastada Jeesust Kristust kui Jumala päästvat andi kogu maailmale.

2.3.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas? Kas see sõltub armulaua seadja(te) ja/või vastuvõtja(te) usust?

Kristuse ligiolu selles sakramendis on Kirikule antud töö ega sõltu sellest, kas üksikud koguduseliikmed seda ligiolu tunnustavad. Püha Armulaud pakub alati armu. Meile tuletatakse meelde, mida Jumal on minevikus teinud meie heaks, me kogeme seda, mida Jumal teeb meie heaks praegu, kui me sellest sakramendist osa saame, ja me ootame seda, mida Jumal teeb oma tulevikus toimivas päästetöös.

2.3.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Püha Armulauda vastu võttes saab inimene osa Kristuse lunastustööst kõikides selle aspektides – pattude andeksandmine, vaimne ja füüsiline tervenemine, ühendus eluallika, Jumalaga; usujõud, lootus, armastus. Armulauda vastu võttev inimene on osaduses kõigi Jumala pühadega Tema Kirikus, nii nähtavas kui meile nähtamatus.

2.3.5. Kuidas kirik armulauda seab?

2.3.5.1. Põhjendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Nii Püha Pärimuse kui Pühakirja (mis ei ole Pühast Pärimusest kuidagi eraldiseisev) põhjal on vähemalt praegusel ajal Metodisti Kirikus normatiivseks pühitseda armulauda igal jumalateenistusel (või liigutakse selles suunas), kuna see on Jumala rahva kokkutulek Tema nimel ja Tema lunastustöö pühitsemiseks. Metodisti Kirikus kasutatavad armulauakaanonid järgivad võimalikult varaseid teadaolevaid anafoore.

2.3.5.2. Armulaua seadmise elemendid, vormel ja kord.

Armulaua seadmiseks võib Metodisti Kirikus kasutada nii hapendatud kui hapendamata leiba mitmel kujul (nt iseküpsetatud pätsike, lõigud

küpsetatud nisuleivast, oblaadid) ning (soovitavalt punast) viinamarjaveini, millele lisatakse vett. Kohati kasutatakse ka kääritamata viinamarjamahla sooviga mitte kiusatusse saata alkoholismihaigeid.

Metodisti Kirik ei omista ühelegi vormelile ega armulauakaanoni osale erilist pühitsevat mõju. Nii nagu armulauda pühitseb terve kohalolev kogudus koos vaimuliku kui esipalvetajaga, nii on ka kogu armulauakaanon (ja laiemalt kogu Sõna- ja Armulauateenistus) tervik, milles mingit seesmist hierarhiat tekitada ei soovita.

Enim kasutatav armulauakaanon I näeb välja järgmine:

- Sursum corda (avadialoog)
- Praefatio (eelkiitus, vaheldub vastavalt kirikuaasta perioodile)
- Sanctus (pühakskiitmine)
- Post-sanctus (meenutus Kristuse maapealsetest tegudest)
- Verba (seadmisnarratiiv)
- Anamnesis/Oblatio (Jumala vägevate tegude meenutus koos tänu ohverdamisega)
- Epiklesis (palve Isale Püha Vaimu läkitamiseks)
- Doksoloogia (aukiitus)
- Meie Isa palve
- Fractio (leiva murdmine)
- Communio (pühade andide – Kristuse ihu ja vere – jagamine kirikulistele)
Postcommunio (Armulauajärgne palve).

Armulauda pühitsetakse reeglina altarul ning pühitsetavad annid asetatakse korporaalile. Pühitsetav leib asetatakse pateenile ja vein valatakse karikasse. Nende materjal ei ole ette kirjutatud, kuid soovitatavad on väärikad materjalid (väärismetallid). Mõnel pool kasutatakse Kristuse Vere jagamiseks ka individuaalseid topsikesi.

2.3.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

Põhimõtteliselt pühitseb armulauda terve kohal olev kogudus. Ent kuna

armulauapalve sõnastamine on Kiriku usu väljendus, siis võib armulaua pühitsemist Metodisti Kirikus juhtida ainult piiskop, preestriseisusesse ordineeritud vaimulik või piiskopi eriloaga (korraga maksimaalselt üheks aastaks) selleks volitatud nn kohalik pastor (ent sel juhul ainult oma piiskopliku määramisega konkreetsetel tööpõllul, nt antud konkreetsetes koguduses ja mitte mujal). Armulaua jagamisel võivad abistada selleks vastava ettevalmistuse saanud ja sellesse ametisse seatud ilmikud.

2.3.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Jumalateenistuse raamat näeb ette, et järelejäänud annid tuleb kohapeal (st altari juures) väärikal viisil ära tarvitada. On keelatud juba pühitsetud ande panna tagasi pühitsemata andide sekka. Samuti on keelatud visata Kristuse Ihu minema või valada Kristuse Verd kuhugi (nt kraanikaussi) ära.

2.3.6. Kes ja millistel tingimustel võib armulauda vastu võtta?

Metodisti Kirikus on iga ristitud inimene vaatamata vanusele, vaimsele arengutasemele või konfessionaalsele kuuluvusele, kellel oma koguduses ei ole takistusi (nt ekskommunikatsioon) armulauale tulekuks, teretulnud pühadest andidest osa saama. See tähendab seda, et ka ristitud lapsed (kaasa arvatud imikud nt nende ristimisel) ja vaimupuudega inimesed saavad Metodisti Kirikus armulauda vastu võtta.

2.4. Rooma-Katoliku Kirik

2.4.1. Miks kirik armulauda seab?

Pühitsedes koos oma apostlitega viimset paasaaegset söömaaega, andis Jeesus juudi paasale selle lõpliku mõtestatuse. Jeesuse naasmine oma Isa juurde surmas ja ülestõusmises – uues paasas – tehti ette teoks õhtu-söömaajas. Euharistias ülistatakse teda. See viib täiusele juudi paasa ning ennetab Kiriku lõpuaegade osasaamist Jumala riigi kirkusest. „Tehke seda minu mälestuseks!” Jeesuse poolt antud ülesanne tema sõnu ja

žeste korrata „kuni ta taas tuleb” (1Kr 11:26) ei nõua ainult Jeesuse ning tema tegude meenutamist. See sihib sellele, et apostlid ja nende järeltulijad teostavad liturgiliselt Kristuse mälestust, tema elu, tema surma, tema ülestõusmist ja eestkostet Isa juures. Kirik on jäänud algusest peale Issanda poolt antud ülesandele ustavaks.

2.4.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Kristus ise, Uue Lepingu igavikuline ülempreester, toob preestrite teenistuse läbi euharistilise ohvri. Samuti on Kristus ise see, kes on euharistilise ohvri ohvriand. Tema ise on kohal leiva ja veini kujude all. Konsekratsiooni kaudu teostub leiva ja veini olemuslik muutumine (= transsubstantsatsioon) Kristuse Ihuks ning Vereks. Leiva ja veini konsekreeritud kujude (= aktsidentside) all on Kristus ise kui elav ja ülistatu tõeliselt, tegelikult ja substantsiaalselt kohalolev oma Ihu, oma Vere, oma hinge ning oma jumaliku loomusega (vrd Tridenti kirikukogu dekreet armulauast: ptk 1 ja 4).

2.4.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas? Kas see sõltub armulaua seadja(te) ja/või vastuvõtja(te) usust?

Kristus saab selles sakramendis leiva ja veini muutumise läbi tegelikult oma Ihuks ja Vereks. Kirikuisad rõhutasid otsustavalt Kiriku usku, et Kristuse sõna ning Püha Vaimu tegutsemine on sedavõrd mõjusad, et nad suudavad muutumise teostada. Püha Johannes Chrysostomus seletab: „Mitte inimene ei mõjuta seda, et ohvriannid saavad Kristuse Ihuks ja Vereks, vaid Kristus ise, kes meie eest risti löödi. Preester, kes esindab Kristust, lausub sõnad, kuid mõju ja arm tulevad Jumalalt. See on minu Ihu, ütleb ta. See sõna muudab ohvriannid” (Homilia in Proditionem Judae 1:6).

2.4.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Kristuse püha Ihu ja Vere vastuvõtmine võimaldab armuseisundis kristlasel suurendada sidet Kristusega, kustutab tema andestatavad patud ning hoiab teda raskete e surmapattude eest. Kuna armastuse side kristlase ning Kristuse vahel tugevneb, kinnitab selle sakramendi vastuvõtmine Kiriku, Kristuse

müstilise Ihu ühtsust. Euharistial saab Kristuse Ohvrist ka Tema Ihu liikmete ohver. Usklike elu, nende ülistus, kannatus, eestpalve ja töö saavad üheks Kristuse omaga. Ohvrina tuuakse Euharistia kõikide – nii elavate kui surnud usklike eest, nende pattude hüvitamiseks ning selleks, et saada Jumalalt vaimulikke ja ajalikke hüvesid.

2.4.5. Kuidas kirik armulauda seab?

Missa pühitsemine kulgeb põhiskeemi alusel, mis on samaks jäänud läbi sajandite kuni meie ajani välja. Juba II sajandil annab püha märter Justinus tunnistuse selle kohta, milline oli tol ajal Euharistia pühitsemise ülesehitus. See on tänini kõigis suurtes liturgilistes perekondades jäänud samaks:

„Päikese järgi nimetatud päeval (pühapäeval) tulevad kokku kõik, kes ühes linnas või maakohas elavad ning apostlite mälestusi ja prohvetite kirjutusi loetakse niikaua, kui aeg lubab. Kui siis lugeja on lõpetanud, manitseb ja õhutab eestseisja jutluses neid häid õpetusi järgima. Siis tõuseme ja teeme üheskoos palvet. ...Kui need palved on läbi, tervitame üksteist suuandmisega. Siis tuuakse vendade eestseisjale leib ja karikas vee ning veiniseguga ja tema võtab need ning toob kiitust ja tänu kõikide Isale Poja ja Püha Vaimu nime läbi. Eestseisja tänab Teda pikalt andide eest, mille vääriliseks Ta meid on teinud. Kui eestseisja on palved ja tänamised lõpetanud, väljendab kogu kohalolev rahvas oma nõusolekut, öeldes: „Aamen”. ...Kui nüüd eestseisja on tänu öelnud (euharistia öelnud) ja rahvas nõusoleku avaldanud, siis annavad need, keda me kutsume diakoniteks, igale kohalolijale osa pühitsetud (euharistiaks saanud) leivast ning veinist ja veest. Neid viivad nad ka neile, kes kohal ei ole” (1. apoloogia: 67,65).

Missa koosneb kahest peamisest osast – sõnaliturgiast ja tänuliturgiast, mis kokku moodustavad ühe ühtse teenistuse, sest laud, millele euharistia kaetakse, on ühtaegu nii Jumala sõna kui Issanda Ihu laud.

Sõnaliturgias kuulutatakse ja kuulatakse Jumala sõna, Vana ja Uue Testamendi ja jutluse läbi. Tänuliturgias (euharistia) tuuakse annid – leib

ja vein, lausutakse pühitsussõnu (= konsekratsioonisõnu) sisaldav anafoor (= missakaanon) ja jagatakse Armulauda.

2.4.5.1. Põhjendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Jeesus ütleb: „Mina olen taevast alla tulnud elus leib. Kui keegi sööb seda leiba, siis ta elab igavesti ... Kes minu Liha sööb ning minu Verd joob, sellel on igavene elu ... see jääb minusse ja mina temasse” (Jh 6:51,54,56).

„Aga hapnemata leibade päev tuli, mil paasatall pidi tapetama ja Jeesus läkitas Peetruse ja Johannese ning ütles: „Minge ja valmistage meile paasa, et me seda sööksime ... Nad läksid ... ja valmistasid paasasöömaaja. Ja kui tund tuli, istus Jeesus maha ja apostlid koos temaga. Ja ta ütles neile: „Ma olen südamest igatsenud seda paasat süüa teiega enne oma kannatamist, sest ma ütlen teile: ma ei söö mitte sellest enam, kuni kõik on läinud täide Jumala Riigis ... ja ta võttis leiva, tänas ja murdis ja andis neile, öeldes: „See on minu Ihu, mis teie eest antakse. Seda tehke minu mälestuseks”. Ta võttis ka karika pärast õhtusöömaaga ja ütles: „See karikas on uus leping minu veres, mis teie eest valatakse” (Lk 22:7-8, 13-16, 19-20).

„Nemad aga viibisid ükslugu apostlite õpetuses ja osaduses, leivamurdmises ja palvetes ... Nad viibisid päevast päeva ühel meelel pühakojas, murdsid leiba kodasid mööda, võttes rooga hõisates ja siira meelega” (Ap 2:42,46.)

Püha Ambrosius ütleb leiva ja veini muutumise kohta: „Siin toimub midagi sellist, mida pole kujundanud loomus, vaid mida konsekreeris õnnistamine ja õnnistamise mõju ületab loomuse, kuna isegi loodu ise õnnistamise läbi muudetakse ... kas Kristuse sõna, mis suutis olematusest oleva luua, ei suuda siis olevast luua midagi sellist, mida see varem ei olnud? Kas pole keerulisem luua uusi asju kui muuta loomust?” (De Mysteriis 9:50,52).

Kristus „soovis küll ise üks kord ning igaveseks ristialtaril saabuva surma ohverdada Jumalale, oma Isale (vrd Hb 7:27), et saavutada nende (s.t inimeste) igavene lunastamine. Kuna aga tema preestriks olemine surma läbi kustuma ei pidanud (vrd Hb 7:24), parandas ning tõi ta viimisel õhtusöömaajal, „ööl, mil ta ära anti” (1Kr 11:23) oma armastatud mõrsjale, Kirikule uuesti kohale nähtava (nagu inimloomus seda nõuab) ohvri, mis toodi ainukordsena ristil,

millel tuleb tema mälestust aegade lõpuni kanda ning lasta selle ohvri õndsusttoovat väge igapäevaselt tehtavate pattude andeksandmiseks kasutada” (Tridenti kirikukogu õpetus ja kaanonid pühast missaohvrast: pt 1).

2.4.5.2. Armulaua seadmise elemendid, vormel ja kord.

Euharistia pühitsemise juurde kuuluvad alati: Jumala sõna kuulutamine; tänu Jumalale kõigi heategude, eelkõige aga selle eest, et ta on kinkinud meile oma Poja; leiva ning veini muutmine ja osaamine liturgilisest söömaajast Kristuse Ihu ja Vere vastuvõtmise läbi. Need elemendid kujutavad endast ühtset kultuslikku tegevust. Euharistia sakramendi olemuslikud ja hädavajalikud märgid on nisuleib ja viinamarjavein. Nende kohal palutakse neile Püha Vaimu õnnistust ning preester ütleb konsekraatsioonisõnad, mis Jeesus lausus viimisel õhtusöömaajal: „See on minu Ihu, mis teie eest antakse ... See on karikas minu Veres ...”.

2.4.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

Ainult kehtivalt pühitsetud piiskopid ja preestrid saavad olla euharistia pühitsemisel eestseisjad ning leiva ja veini konsekreerida, et need muutuksid Issanda Ihuks ja Vereks.

2.4.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Tabernaakel oli algselt määratud hostiate väärrikaks säilitamiseks, et armulauaande haigetele ja eemalviibijatele väljaspool missat jagada. Usu süvenedes Kristuse tõelisse kohalolemisse euharistias teadvustas Kirik endale, et on mõttekas kummardada euharistiliste andide kujul kohalolevat Kristust. Seepärast peab tabernaakel asuma kiriku eriliselt väärrikas paigas ja olema selliselt valmistatud, et ta Kristuse tõelise kohalolemise tõde pühas sakramendis esile tõstab ja esitab.

2.4.6. Kes ja millistel tingimustel võib armulauda vastu võtta?

Et võtta vastu püha Armulauda, tuleb olla täielikus osaduses katoliku Kirikuga ja viibida armuseisundis – enda teada vaba surmapatust. Enda

teada rasket pattu teinu peab enne Armulauda esmalt vastu võtma meeleparanduse sakramendi. Samuti on püha Armulaua vastuvõtmiseks tähtis keskendumine ja palve vaim, Kiriku poolt ettenähtud paastu pidamine ning sobiv kehaline olek (hoiak, riietus) kui märk aukartusest Kristuse ees.

Katoliku vaimulikud tohivad püha Armulauda korrakohaselt jagada usklikele ortodoksi kirikutest, mis pole täielikus osaduses katoliku Kirikuga, kui need seda omast tahtest soovivad ning nende seisund vastab vajalikele nõuetele.

Teiste kiriklike kogukondade liikmeile tohivad katoliku vaimulikud korrakohaselt jagada Armulauda ainult siis, kui need raske hädavajaduse korral seda omast tahtest soovivad, nende seisund vastab vajalikele nõuetele ning nad tunnistavad selle sakramendi suhtes katoliku usku.

2.5. Eesti Kristlik Nelipühi Kirik

Eesti Kristlikus Nelipühi Kirikus (EKNK) on kasutusel erinevad terminid: leivamurdmine, Issanda surma mälestamine, osasaamine, Püha Õhtusöömaaeg jne.

2.5.1. Miks kirik armulauda seab?

Issanda surma mälestamine on Issanda poolt seatud talitus Kristuse isiku ja tema töö mälestamiseks ja väljendub osasaamises Kristuse ihust ja verest.

Jeesus Kristus käskis enda omadel meenutada/tähistada tema surma (Mt 26:26-28; Mk 14:22-24; Lk 22:19-20), mille kaudu oleme saanud pattude andestuse (1Kr 15:3; Gl 1:4). Paulus kinnitas seda Jeesuse käsuna kõigile kogudustele (1Kr 11:23-26).

2.5.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Issanda surma mälestamine kuulutab nähtaval kujul Jeesuse ihu ohvrit ja tema verel põhinevat andestust (Mt 26:28). Usklik kogeb seesmiselt Kristuse lähedalolu Püha Vaimu kaudu. Sel kombel on püha õhtusöömaaeg „Kristuse vere ja ihu osadus” (1Kr 10:16). Osadus (*koinonia*) on seesmine

ühendus Kristusega (vrd 1Kr 10:20), Kristuse teene vastuvõtmine püha õhtusöömaajaga kinnitatuna ja tema teene tunnistamine. Igäihele, kes usub Kristuse ihu ohvrisse ja tema lepitusveresse, kinnitab Issanda surma mälestamine andestust.

2.5.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas?

Kristuse ligiolu armulauas sõltub usust Issandasse ja tema sõnasse, et ta on meiega (Mt 28:20). Usu objektiks on Jeesus Kristus ja tema lunastustöö. Leib ja karikas (nähtavad elemendid) väljendavad ja kinnitavad seda tööd.

Issanda surma mälestamine on nähtav meeldetuletus ja kinnitus uuest lepingust ja osadusest Kristuse ja üksteisega (Lk 22:20; 1Kr 11:25; Hb 8:10). Jeesus ütles leiba murdes: „Tehke seda minu mälestuseks” (Lk 22:19). Paulus kordas sama nii leiva kui ka karika kohta (1Kr 11:24-25).

Kas see sõltub armulaua seadja(te) ja/või vastuvõtja(te) usust?

Usk on kristliku elu ja Kristusesse uskumise põhialus (Gl 2:16; Ef 3:12). Olulised on nii talituse seadja kui vastuvõtja usk.

2.5.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Issanda surma mälestamisest osavõtmisega tunnistab inimene osadust Jeesuse Kristusega uues lepingus, (1Kr 11:25) milles Kristus tõi meile pattude andestuse (Mt 26:28). Issanda surma mälestamisest osavõtmine kinnitab inimest tema usus Kristuse lunastustöö täielikust piisavusest, et saada lepitatud Jumalaga. Kristuse ihust (leivast) ja verest (karikast) osa saades võib inimene kogeda jumalikku imet, mis väljendub ihulikus tervenemises, murekoormast vabanemises jne.

Vastavalt apostel Pauluse käsitlusele on loomulik, et leivast ja karikast osa võttes annab inimene endale aru Kristuse Ihust (1Kr 11:29) ning sellest, et peale tema on veel palju teisi liikmed, keda Jumal samuti on Ihusse liitnud (1Kr 12:11; 14:18).

2.5.5. Kuidas kirik armulauda seab?

Issanda surma mälestamine leiab tavaliselt aset koguduse jumalateenistuse osana vähemalt üks kord kuus. Leivamurdmine võib kristlaste vahel leida aset ka koguduse väikegrupis, kus ollakse koos Jeesuse nimel (Mt 18:20; Ap 2:46).

2.5.5.1. Põhjendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Issanda surma mälestamine (mälestustalitus) toetub Pühakirjas Jeesuse eeskujule ja käsule. Issand Jeesus Kristus käskis enda omadel viia läbi püha õhtusöömaaega (Mt 26:26-28; Mk 14:22-24; Lk 22:19,20). Varakirik kogunes kodudes ja nad murdsid leiba (Ap 2:46).

2.5.5.2. Armulaua seadmise elemendid, vormel ja kord.

Elemendid: Leib ja karikas

Seadja: Issand Jeesus sel ööl, mil tema ära anti, võttis leiva, tänas ... murdis ja ütles: „See on minu ihu, mis teie eest antakse. Tehke seda minu mälestuseks!” (1Kr 11:23-24).

Palve ja leiva õnnistamine (ka leivamurdmine)

Seadja: Selsamal kombel võttis ta ka karika pärast õhtusöömaaega ja ütles: „See karikas on uus leping minu veres. Nii sagedasti kui te sellest joote, tehke seda minu mälestuseks!” (1Kr 11:25).

Palve ja karika õnnistamine

Seadja: Sest iga kord, kui te seda leiba sööte ja karikast joote, kuulutate teie Issanda surma, kuni tema tuleb (1Kr 11:26).

Leiva ja karika jagamine kogudusega (vaimulik jagab ise vastuvõtjatega või teeb seda abiliste kaudu või jagavad inimesed ka ise omavahel).

2.5.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

EKNK-s valmistavad leiva ja karika enamasti ette koguduse ilmikliikmed, kuid seda seab koguduse pastor, diakon või erandina koguduse ilmikliige, keda koguduse pastor selleks volitab. Koguduse väikegrupis võib seda korraldada väikegrupi juht.

2.5.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Pühitsetud annid tarvitatakse ära väärικalt ning sündsalt.

2.5.6. Kes ja millistel tingimustel võib armulauda vastu võtta?

Pühast õhtusöömaajast osavõtja peab olema uuestisündinud kristlane. Püha Õhtusöömaaeg moodustab osa koguduse jumalateenistusest (1Kr 11:18-19).

Issand seadis püha õhtusöömaaja oma jüngeritele (Mt 26:27). Nii võib mõista, et üldiselt peeti püha õhtusöömaaega ristitud jüngerite osaduses (Ap 2:41; 42-46). Kuna aga Jumala riigi suurel pühäl õhtusöömaajal (Mk 14:25) on ilmselt nii ristitud kui ka neid, keda ei ole ristitud (Lk 23:43), ei tohiks leiva ja karika andmisest ristimata usklikule teha väga suurt küsimust. Vähemalt ei ole siin tegemist patuga.

2.6. Seitsmenda Päeva Adventistide Koguduste Eesti Liit

Seitsmenda päeva adventistidel on kasutusel erinevad terminid: leivamurdmine, Issanda surma mälestamine, osasaamine ja Püha Õhtusöömaaeg.

2.6.1. Miks kirik armulauda seab?

Adventkogudus pühitseb püha õhtusöömaaega, kuna vastavalt uuestestamentlikele kirjutistele on see Jeesuse seatud talitus (vt Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lk 22:14-19; 1Kr 11:23-25). Kui ristimine on koguduse liikmeks vastuvõtmine, siis püha õhtusöömaaeg on õnnistuseks koguduseliikmetele. Erinevalt ristimisest on see talitus kristlasele korduvaks kogemuseks. Selle talituse sees (enne armulauda) praktiseeritakse ka nn alanduse teenistust ehk jalgade pesemist. See praktika rajaneb kirjakohal Jh 13 ptk-is, kus Jeesus seab end eeskujuks, pestes jüngerite jalad. Adventkogudus põhjendab ka siin oma tegevust Jeesuse käsuga (Jh 13:14j). Püha õhtusöömaaja teenistust peetakse tänapäeval niisama pühaks kui siis, kui Jeesus Kristus selle sisse seadis. Usutakse, et Jeesus on Vaimu kaudu kohal ka nüüd, kui seda talitust läbi viiakse, kohtudes rahvaga ning elustades neid oma kohaloluga.

2.6.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Jeesus Kristus on Püha Vaimu kaudu kohal, kui pühitsetakse püha õhtusööma-
aega. Tema kohalolu ei ole identne armulaua jagatavate elementidega – leiva
ja viinamarjamahlaga –, vaid on laiem kui need füüsilised elemendid. Leib
ja mahl on sümbolid, mis osutavad kellelegi suuremale nende taga; need
on märgid, millest kumab Kristuse au ning mis viitavad Tema alandusteole.
Seetõttu on osalemine püha õhtusöömaaja talitusel adventisti jaoks midagi
palju enam kui osasaamine leivast ja viinamarjamahlast – see on vaimulik
kohtumine Kristuse enesega. Püha õhtusöömaaja füüsilised elemendid
saavad selles valgustavas kogemuses uue tähenduse. Apostel Paulus selgitas
seda vaimu ja mateeria ühinemist adventistide arusaamise järgi sümbolist-
likult: „Õnnistuse karikas, mida me õnnistame, – eks see ole Kristuse vere
osadus? Leib, mida me murrame, – eks see ole Kristuse ihu osadus? Et leib
on üks, siis ka meie, paljud, oleme üks ihu, sest me kõik saame osa sellest
ühest leivast” (1Kr 10:16,17). Seetõttu on usklike ühist osalemist Kristuse
ligiolus pühal õhtusöömaajal nimetatud ka „osasaamiseks” (mis on üks
levinumaid sünonüüme püha õhtusöömaaja talitusele adventkoguduses).
Nii nagu leib murtakse paljudeks tükkideks, mis seejärel usklike poolt ära
süüakse, kõik tükid on aga pärit samast leivast, nii ka kõik armulauast osa
võtvad usklikud on ühendatud Kristuses, kelle murtud ihu (1Kr 11:24) mur-
tav leib sümboliseerib.

2.6.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas? Kas see sõltub armu- laua seadja(te) ja/või vastuvõtja(te) usust?

Kristuse ligiolu uskliku jaoks sõltub usust: „Kes Jumala juurde tuleb, peab
uskuma, et tema on olemas” (Hb 11:6). See tähendab, et kuigi Kristus on
pühal õhtusöömaajal kohal, sõltub uskliku ühendus Kristusega usust ja
kohtumiseks ettevalmistusest. Armulaua seadja te kohta on aga adventistidel
arusaam, et isegi kui püha õhtusöömaaga jagab „inimene, kelle süda ja käed
pole puhtad, ometi teenib selle teenistuse kaudu Kristus oma lapsi” (Ellen
G. White, „Ajastute igatsus. Jeesuse elu” 1994, lk 448). Ühesõnaga, kõik, kes
tulevad armulauale, vaadates usus Kristusele, kogevad usuõnnistust; talitusse

hoolimatult suhtuvad inimesed aga jäävad sellest ilma. Südame häälestamiseks ja ettevalmistamiseks ongi seatud jalgade pesemise teenistus, kus toimub pattude tunnistamine ja lepituse otsimine.

2.6.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Tuleb rõhutada, et kuna Kristuse lepitusohvri õnnistustest saadakse osa usu läbi, siis on püha õhtusöömaaeg midagi palju enam kui lihtsalt mälestussöömaaeg. Osasaamisteenistuses osalemine tähendab kristlase usu elu taaselustamist Kristuse ülalhoidva väe kaudu; Kristus annab inimesele oma ligiolekuga vaimulikku jõudu. Issanda lauas kogetakse kogoduslikku osadust selle sügavamas tähenduses. Armulaud võib olla võimas kogemus ühtsusest. Nähtused ja asjad, mis selles maailmas lahutavad inimesi üksteisest, kaotavad oma mõjujõu pühal õhtusöömaajal. Sel talitusel toimub ka usklike pühendumuse uuendamine ja tänu toomine Jumala armu eest.

2.6.5. Kuidas kirik armulauda seab?

2.6.5.1. Põhjendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Põhjendus on Issanda käsk (vt p 1). Pärimus kattub siin Pühakirjaga, nii nagu apostel Paulus seda väljendab: „Sest mina olen Issandalt saanud, mida ma olen andnud teilegi” (1Kr 11:23). Püha õhtusöömaaeg seati sisse vana lepingu ajastu paasapüha asemele. Paasa tähendus täitus, kui Kristus, Paasatall, andis oma elu. Enne oma surma teostas Kristus ise selle asendamise, seades uue lepingu vaimulikule Iisraelile sisse selle suure püha. Seega ulatuvad püha õhtusöömaaja sümboolika juured suurelt osalt tagasi paasateenistusse.

Adventistid usuvad, et Jeesus seadis sisse ka alandusteenistuse (jalgade pesemise), sümboliseerimaks puhastamist (ristimist) uuendamist, väljendamaks valmisolekut teenida üksteist Kristuse-sarnases alanduses ning ühendamiseks nende südamed armastuses.

2.6.5.2. Armulaua seadmise elemendid, vormel ja kord.

Armulaud sobib iga kristliku jumalateenistuse juurde. Siiski, et rõhutada selle talituse tähtsust ning teha osasaamine kättesaadavaks suurimale võimalikule arvule koguduseliikmetest, toimub see adventkoguduses laupäeva- ehk hingamispäevahommikuse jumalateenistuse ajal neli korda aastas, tavaliselt iga kvartali viimasel hingamispäeval.

Paasaleib, mida Jeesus sõi, oli hapnemata. Haputaigna juuretist (pärm), mis tekitab käärimisprotsessi ja paneb taigna kerkima, peeti patu sümboliks (1Kr 5:7j). Seepärast ei sobinud see sümboliseerima „laitmatut ja puhast Talle” (1Pt 1:19). Ainult hapnemata ehk käärimata leib võis sümboliseerida Kristuse patuta ihu. Samuti sümboliseerib ainult riknemata viinapuu vili – kääritamata viinamarjamahl – sobivalt Päästja puhastava vere veatut täiuslikkust.

Teenistuse ettevalmistav osa, püha õhtusöömaaja koosoleku sissejuhatav osa, sisaldab tavapäraselt vaid väga lühikesi teateid, üldlaulu, palvet, korjandust ja lühikest jutlust, enne kui minnakse jalgade pesemise talituse juurde.

Jalgade pesemine. Meestele ja naistele leitakse jalgade pesemiseks eraldi ruumid. Paikades, kus see on ühiskonna poolt vastuvõetav ja kus rietus on selline, et ei teki sündsusetust, võib korraldada nii, et abikaasad või vanemad ja nende ristitud lapsed teenivad omaette ruumis üksteist jalgade pesemise kaudu.

Enne seda teenistust on pandud valmis pesukausid, käterätikud ja vesi jalgade pesemiseks. Ka on hoolitsetud võimaluse eest pärast seda talitust käsi pesta.

Leiva ja viinamarjamahla jagamine. Leivalt eemaldatakse kate. Seejärel loetakse mõni sobiv kirjakoht Piiblist (nt 1Kr 11:23,24; Mt 26:26; Mk 14:22; Lk 22:19) või peetakse lühike jutlus, kui seda varem selle jumalateenistuse ajal ei peetud. Leivale õnnistuse palumiseks teenistuse läbiviijad tavaliselt põlvitavad. Kogudus põlvitab või jääb istuma, mõnikord seisab. Suurem osa väljajagatavast leivast on tavaliselt murtud juba enne, kusjuures väike osa sellest on jätetud igale taldrikule, murdmiseks kogudusevanematele või pastoritele. Pastor või vanemad ulatavad taldrikud leivaga diakoneile ja diakonissidele, kes seejärel teenivad kogudust.

Seejärel loeb vaimulik sobiva piibliteksti (nt 1Kr 11:25-26; Mt 26:27-29; Mk 14:23-25; Lk 22:20). Juhid põlvitavad, et paluda õnnistust viinamarja-mahlale. Diakonid ja diakonissid teenivad kogudust. Mahla valatakse ühest karikast ja jagatakse igale inimesele eraldi klaasikeses. Välja jagatav mahl valatakse väiksemates kogudustes klaasikestesse talituse ajal, suuremates kogudustes on see ettevalmistavalt tehtud enne talitust.

Ülistamine. Armulaua järel võib olla muusikaettekanne või koguduse ühine kiituslaul, millele järgneb koosoleku lõpetamine. Mõnikord korraldatakse koguduse lahkudes korjandus vaeste heaks.

2.6.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

Osasaamise teenistust peab juhtima ordineeritud pastor või kogudusevanem. Diakonid ja diakonissid, kuigi ordineeritud, ei või seda teenistust juhtida, kuid nad võivad selles abistada, ulatades leiva ja viinamarjamahla edasi koguduseliikmetele.

2.6.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Pärast teenistust koristavad diakonid ja diakonissid laua, korjavad kokku klaasikesed ning hävitavad kogu ülejäänud leiva ja mahla, põletades või mattes leiva ning valades mahla maa peale.

2.6.6. Kes ja millistel tingimustel võib armulauda vastu võtta?

Adventkogudus praktiseerib avatud osasaamist – sellest võivad osa võtta kõik, kes on usaldanud oma elu Päästja kätte. Jeesus jagas osasaamist ainult neile, kes tunnistasid end Tema järelkäijateks. Seepärast on osasaamine mõeldud usklitele. Lapsed ei võta harilikult sellest talitusest osa seni, kuni nad on ristitud. Jälgides, kuidas teised sellest osa võtavad, õpivad ka lapsed mõistma selle teenistuse tähendust. Pärast seda, kui nad on saanud vastava õpetuse ristitavate klassides ning ristimise kaudu pühendanud oma elu Jeesusele, on nad valmis ka ise pühast õhtusöömaajast osa võtma.

Kristuse eeskuju keelab kedagi Issanda pühast õhtusöömaajast välja

arvata. Tõsi küll, avalik patt arvab süüdlase välja. Seda õpetab Püha Vaim selgesti (1Kr 5:11). Kuid enamas ei peaks keegi otsust langetama. Jumal ei ole jätnud inimeste otsustada, kes peaksid pühast õhtusöömaajast osa võtma. Kes suudab näha inimese südamesse? Kes võib eraldada umbrohu nisust? „Aga inimene katsugu ennast läbi ja alles siis söögu sellest leivast ja joogu sellest karikast (1Kr 11:28).” /.../ Koosolekule võivad tulla isikud, kes ei teeni südamest tõde ja pühadust, kuid kes avaldavad soovi teenistusest osa võtta. Ärgu neid keelatagu. Kohal on tunnistajad, kes nägid, kuidas Jeesus pesi jüngerite ja Juudase jalgu. Ka tol korral toimunud nägid rohkemad kui vaid inimeste silmad.” (Ellen G. White, „Ajastute igatsus. Jeesuse elu” 1994, lk 447)

2.7. Armeenia Apostlik Kirik

AAK tekst on koostatud AAK esitatud materjali põhjal toimetaja ja teoloogiakomisjoni koostöös. AAK esindaja ei osalenud vahetult teksti valmimiseni viinud arutelus.

Armulaud kujutab endast üht seitsmest Armeenia Apostliku Kiriku sakramendist, mis võimaldab usklikul osa saada leiva ja veini kujul Issanda verest ja ihust ning saada igavese elu. Jumalateenistust, mille ajal toimub armulaua sakrament, nimetatakse liturgiaks (armeenia keeles „Patarag”).

2.7.1. Miks kirik armulauda seab?

Armulauda seatakse, sest nii määras Issand Jeesus Kristus ise enne oma kannatusi, salasusliku õhtusöömaaja ajal, kui ta võttis leiva, õnnistas ja murdis seda ja andis oma jüngeritele ning ütles: „Võtke, sööge, see on minu ihu, mis teie eest antakse! Tehke seda minu mälestuseks!”. Ja ta võttis karika, tänas, andis neile ja ütles: „Jooge kõik selle seest, sest see on minu veri, uue lepingu veri, mis paljude eest valatakse pattude andeksandmiseks” (Mt 26:26-28; Mk 14:22; Lk 22:19). Andnud apostlitele armulauda, andis Issand samal ajal neile ka käsu alati seda sakramenti läbi viia. Ning apostlitelt õppisime seda meie.

2.7.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Seda mõistetakse selle väljendi otseses mõttes. Leiva ja veini kujul me saame osa Jeesuse ihu ohvrast ja tema verel põhinevast andestusest.

2.7.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas?

Kristuse ligiolu kiriku armulauas sõltub kiriku enda truudusest apostlikele ja pühadele traditsioonidele ja piiblijutustustele.

Kas Kristuse ligiolu sõltub armulaua seadja(te) ja/või vastuvõtja(te) usust?

Nende usust sõltub Kristuse ligiolu õnnistus nende enda armulaua puhul, kiriku puhul ei sõltu see aga vastuvõtjate usust.

2.7.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Annab igavese elu, ühinemise Jumalaga ja inimese jumalikustamise ehk pühitsemise.

2.7.5. Kuidas kirik armulauda seab?

2.7.5.1. Põhjendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Pühal õhtusöömaajal võttis Jeesus Kristus leiva, õnnistas ja murdis seda ja andis oma jüngeritele ning ütles: „Võtke, sööge, see on minu ihu, mis teie eest antakse! Tehke seda minu mälestuseks!“. Ja ta võttis karika, tänas, andis neile ja ütles: „Jooge kõik selle seest, sest see on minu veri, uue lepingu veri, mis paljude eest valatakse pattude andeksandmiseks“ (Mt 26:26-28; Mk 14:22; Lk 22:19). Andnud apostlitele armulauda, andis Issand samal ajal neile ka käsu alati läbi viia seda sakramenti, mida me tänaseni ka teeme.

2.7.5.2. Armulaua elemendid, vormel ja kord.

Püha liturgia kord, mis on sajandite kestel muutunud ja täiustunud, tugineb püha Jaakobuse, Kaisarea peapiiskopi püha Basilius Suure, püha Gregorius Teoloogi ja püha Johannes Kuldsu jumalateenistusraamatutele. Püha liturgia sooritamisel kasutakse armulauaaleiba, mis on valmistatud

hapnemata taignast, ja lahjendamata veini. Armulauda antakse usklikele armulaualeiva osakese kujul, mis on kastetud veini sisse. Ühe liturgia jaoks murtakse ainult üht armulaualeiba. Preester võib ühel päeval sooritada ühe liturgia, ka ühel altaril võib päevas sooritada ainult ühe liturgia. Patarag koosneb neljast osast: 1. ettevalmistamine; 2. liturgia ristimatutele; 3. liturgia usklikele; 4. õnnistamine ja andeksandmine.

1. Ettevalmistamine. Enne jumalateenistust loevad preester ja diakon koos psalmi 131. Pärast seda paneb preester endale ametirüü selga. Koor hakkab laulma, mille ajal preester ja diakon lähenevad pühale altarilauale. Siin peseb preester rahva silme ees oma sõrmeotsad, lugedes samal ajal psalmi 25. Pärast seda preester pihib. Küünlahoidjad loevad psalmi 99. Liikudes üles altarilaua poole, loevad preester ja diakon psalmi 42. Preester loeb alguses püha Nareki Gregoriuse palvet, mis on suunatud Pühale Vaimule. Pärast seda võtab ta leiva ja veini, õnnistab neid, paneb leiva mazmale (diskosele), valab veini karikasse, lugedes samal ajal palveid. Pärast seda, katnud karika linikuga, lüües kolm korda risti ette, sõnab ta kolm korda: „Püha Vaim tuleb sinu peale ja Kõigekõrgema vägi on varjuks sinu kohal”. Diakon võtab karika ja asetab selle vasakpoolsesse avausse seinas. Preester suitsutab viirukiga rahvast ja kirikut.

2. Liturgia ristimatutele. Selle osa eesmärk on manitsemine, Vana Testamendi prohvetite ja apostlite ning evangeeliumi tekstide lugemine (pühakirjas on iga päeva ja püha kohta oma tekstid). Pärast evangeeliumi lugemist lauldakse usutunnistus. Pärast palveid ja hüüdeid pöördub preester rahva poole, tehes ristimärgi.

3. Liturgia usklikele. Diakon toob püha karika ja koos lausutakse psalmi 23:7-10. Pärast avab preester pooleldi karika, lükkab esile armulaualeiva, et see oleks nähtav, ja õnnistab rahvast. Diakon, kes suudleb preestri kätt, saab temalt rahutervituse ja laskub alla, et anda see tervitus edasi rahvale. Preester tänab Jumalat inimesearmastuse eest, selle eest, et Sõna on saanud lihaks meie päästmiseks. Ja nii nagu laulavad inglid „Püha, Püha, Püha” (*Surb, surb, surb*), nii laulame ka meie.

Sel ajal preester palvetab vaikselt, laulu lõpus aga tõstab ta armulaualeiva

ning ütleb: „Võtke, sööge, see on minu ihu, mis teie eest antakse!“. Pärast tõstab ta karika ja lausub: „Võtke, jooge sellest kõik, see karikas on uus leping minu veres, mis teie eest valatakse pattude andeksandmiseks!“. Siis palub preester Jumalat, et too taevaliku armulikkuse märgina läkitaks armulaualeiva Püha Vaimu. Ja õnnistades alguses kolm korda ristiga eraldi leiba ja veini ning pärast koos leiba ja veini, palub ta, et leivast saaks Kristuse ihu ja veinist Kristuse veri. Sellest hetkest on altarilaua Kristuse tõeline ihu ja veri.

Pärast pöörduvad diakonid pühakute poole palvetega, paluvad kõigi elavate ja surnute eest, ning ka preester palvetab vaikselt kõikide eest, valjult aga ka katoolikose eest.

Pärast Meie Isa palvet tõstab preester armulaualeiva kujul Issanda ihu ja lausub: „Püha pühadele“ (*I srbutyun srboc*). Pärast seda võtab preester Ihu ja kastab selle Veresse, paludes Isalt, et ta peaks meid püha Ihu ja Vere kaudu armulaua vääriliseks pattudest vabastamiseks. Pärast seda pöörduvad preester näoga rahva poole, karikas käes, õnnistab sellega rahvast, kutsudes laulma Issanda auks psalme. Seejärel läheb ta tagasi altarilaua juurde. Preester annab usklitele armulauda.

4. Õnnistamine ja pattude andeksandmine. Sel ajal preester laskub allapoole, kus pärast palveid (valjuhäälseid) loeb Johannese evangeeliumi 1:1–14, õnnistab rahvast ja vabastab patu meelevallast. Usklikud lähenevad ja suudlevad evangeeliumi, öeldes: Olen teinud pattu sinu ees! Pärast Pataragi antakse neile, kes ei ole saanud armulaualeiba, pühitse mata leiva tükikesi. Leiba jagatakse ühelt poolt armastussöömaaja mälestuseks, mis vanal ajal lõppes pärast jumalikku liturgiat, ning teiselt poolt selleks, et mitte jätta neid koguduse liikmeid, kes ei saanud armulaualeiba, ilma osalemisest jumalikus ühissöögilauas ja õnnistusest.

2.7.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

Seadis Issand ise, temalt võtsid selle üle apostlid ja andsid edasi kirikule. Igal piiskopil ja preestril (kui talle ei ole pandud jumalateenistuskeeldu) on õigus läbi viia liturgiat. Diakonil ja mittevaimulikul seda õigust ei ole.

2.7.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Teatud osa, mis on mõeldud haigetele, ristitavatele ja mõneks muuks juhuks, säilitame andide hoidlas.

2.7.6. Kes ja millistel tingimustel võib armulauda vastu võtta?

Pühast õhtusöömaajast osavõtja peab olema ristitud kiriku liige ja talle ei tohi olla määratud patukahetsust.

2.8. Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik

Armulaud e tänusalasus (euharistia) toimetatakse jumalikul liturgial. Ta pole ainult vaid üks sakramentidest, vaid talitus, mis on kogu kiriku elu ning ka üksiku uskliku vagaduselu kese. Nii nagu toit peab inimest elus ja moodustab paljuskki ka kogukonna majandusliku ja muu elu tulipunkti, nõnda on ka armulaud kirikut ülalpidav ja taasloov talitus. Ülejäänud jumalateenistused ja talitused, palveelu, vaimulik vaevanägemine (askees), vagadus, heategevus jne on ühtaegu armulauaks valmistumine ja samas selle väljaulatumine kogu kristlikule elule. Vaimuliku elu tipp-punktiks on Issanda Jeesuse Kristuse ülestõusnud, kadumatu ihu ja vere osadus, mis tähendab samas ka osadust kõigi vendadega.

Seetõttu on armulaua käsitlemine keeruline, kuna ta on seotud kogu muu teoloogiaga, ennekõike arusaamaga Kogudusest = kirikust (eklesioloogia), õpetusega inimesest ja maailmast, taevariigi ootusega/selle kokkupuutega siitilmasse, liturgikaga, sakramentaalteoloogiaga jne.

Idakiriku armulauakäsitluses on kesksel kohal kindlasti mõiste „salasus” (müsteerium). See viitab muuseas ka sellele, et talitust ei või lõpuni lahti seletada ega analüüsida. Oluline on selle vastuvõtmine aukartusega ja arusaamine, et siin on midagi inimese mõistust ja tavakogemust ületavat. Seetõttu jäävadki paljud läänekristlasi erutanud küsimused lõpliku vastuseta, ehkki XVI–XIX sajandil valitsesid ka õigeusu teoloogilistes koolides ja käsiraamatutes paljuskki läänest laenatud küsimuseasetused. Uuemas teoloogias otsitakse vastuseid ennekõike liturgia enese tekstidest ja praktikast, kirikuisade teostest ja kooliteoloogiast vähem mõjutatud uuematest allikatest.

2.8.1. Miks kirik armulauda seab?

Kirik seab püha armulauda, sest see on meie Issanda selge käsk: „Tehke seda minu mälestuseks!” (Lk 22:19; 1Kr 11:24-25; vrd Jh 6:51-56). Issanda söömaaja pidamine on kiriku katkematu ja üldine pärimus, mida on peetud apostlite päevist tänini. Kuivõrd erinevaid vorme ka selleks poleks kasutatud, on euharistia üks kõige tihedamini peetav järjepidev talitus kirikus. Kuna armulaua olemuseks on osadus Kristuse ning vendade-õdedega, siis täitub selles langemisjärgse inimkonna igatsus kaotatud osaduse järele.

2.8.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Õigeususe ollakse kindlad, et leib ja vein on pärast anafooripalvet tõesti meie Issanda ihu ja veri, et Kristus on neis tõeliselt kohal. Ent kuidas ja mil viisil, selle kohta ammendavat vastust pole. Epikleesipalve ütleb, „lähita oma Püha Vaim meie ja nende ees seisvate andide peale ...”, st muutus ei toimu ainult leivas-veinis, vaid ka koguduses; oluline on kogu kontekst. Keskne pole ainuüksi andide muutumine, vaid taevariigi „puudutus”, mille osaks saavad usus Kristuse nimel kogunenud rahvas ja vaimulik, kui nad pärimuse määratud korra järgi toovad salaohvri looduse ja kultuuri andidest (leib ja vein) ning kui need palve ja püha talituse kaudu ühinevad Issanda ainukordse ohvriga ning saavad Tema kadumatuks ihuks-vereks.

Ehkki teatud perioodil (XVI-XIX saj) on ida teoloogia kasutanud ka mõistet transsubstantsiatsioon (ümberolustamine), pole idakirikus keskne mitte see, kas muutub andide substantis, vaid ainete ja inimeste osadus jumaliku eluga. Armulaud on igavese elu toit, millest osa saamisega tipneb inimese püüdlemisele Jumala riigi poole ja selle ligiolekule Kristuses. Iseenesest pole andide muutumise (*metabole*) uurimine lõpuni ei võimalik ega hädavajalik, tegu on salasusega.

2.8.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas? Kas see sõltub armulaua seadja(te) ja/või vastuvõtjate usust?

Kristuse ligiolu ei sõltu seda talitava vaimuliku või kirikurahva usust, vagadusest, patusest vms. Kui armulaud on seatud ettenähtud inimeste poolt (vt 2.8.5.3) ja ettenähtud viisil, on ta õige ja annid saavad tõesti Issanda ihuks-vereks. Samas, nagu juba eelmises jaos nägime, on oluline ka inimestega toimuv. Siin on tegemist salasuse, müsteeriumiga, sest on võimatu määratleda, kui palju keegi usub või kui vääriline keegi on pühi ande vastu võtma. Igal juhul on vajalik usk, vaga meel, patukahetsus ja palve, aga iga kahtlus, segav mõte vms ei takista veel sakramenti talitamast või sellest osa võtmast. Kristus on ligi sel pühalt toimingul ja andides, kuna Ta ise on selle seadmist õnnistanud, mil iganes armulauda pühitsetakse ettenähtud korra järgi ning ustavuses Tema sõnale ja kiriku pühale Pärimusele.

2.8.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Armulaud on osaduse salasus Kristuse ja vendade-õdedega. Püha ihu ja verd kirikurahvale andes ütleb preester: „...pattude andeksandmiseks (väikelaste puhul: „hinge ja ihu pühitsuseks”) ja igaveseks eluks”. Palvetekstid räägivad veel, et armulaud on vastuvõtja jaoks hinge ärksuseks (kainuseks) ja valgustuseks, kaitseks kurjade vaimude ja kurjade mõtete eest, Püha Vaimu osaduseks, lähedustunde („julguse”) kasvamiseks Jumalaga ja taevariigi pärimiseks. Armulauaosadus tähendab teisisõnu langemisest sündinud ning inimest ja Jumalat eraldava müüri murdumist ning tõelise Elu voolamist inimesse. Iga armulaud on inimese ülendumine tulevasse riiki, Talle pulma-people. Seetõttu armulaud ka n-ö taasloob ja kinnitab inimese kuulumist kirikusse/kogudusse.

2.8.5. Kuidas kirik armulauda seab?

2.8.5.1. Põhjemendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Kuna õigeusk näeb pühakirja ja pärimust ühe allikana, siis pole vajadust põhjemusi kummastki eraldi välja tuua. Terviklik armulauapalve on andide pühitsemiseks vajalik, sest tänu- ja õnnistuspalved olid iga pidulikuma

juudi söömaaja lahutamatu osa. Seadmissõnadega andis Kristus leivale ja veinile uue tähenduse, ent need polnud kaugeltki ainsad palved, mida pühäl õhtusöömaajal lausuti. Kristlased sõnastasid lauaõnnistamispalved oma usuõpetuse valguses ümber ja lisasid aja jooksul muid osiseid. Pika arengu tulemusena ja rohkete kohalike erinevustega on kujunenud välja praegused anafoori-korrad.

2.8.5.2. Armulaua seadmise elemendid, vormel ja kord.

a. Armulaua ainelised eeldused:

- Üldjuhul pühitsetud altarlauaga (nn aujärjega) kirik, erandjuhul kabel või muu ruum või ka looduslik koht; antimens („laua-asemik” – lina Kristuse haudapaneku kujutisega, millel on piiskopi allkiri ja millesse on tavaliselt õmmeldud tükike pühakusäilmeid), hädavajalik on see põhimõtteliselt vaid mujal kui kirikus teenides, kuid kasutatakse tänapäeval ka pühakojas;
- juuretisega küpsetatud nisuleib ja viinamarjavein (soovitavalt magus punane); veinile lisatakse vett juba alguses ja hiljem veel kuuma vett (*zeon*);
- ettenähtud teenistusriietus (piiskopi ja preestri nn täisriietus);
- altarilaud ja ohvrilaud, väljaspool kirikut neid asendavad laudad;
- Armulauariistad: diskos, karikas, täheke, oda, karikakatted jms;
- Eriolukordades võib osa sellest puududa või millegagi asendada, ent see ei muuda tänusalasuse olemust – tulevasse kuningriiki ülendumist – ja mida seetõttu teenitakse alati võimalikult pidulikul viisil.

b. Teenistuskord:

Armulauda pühitsetakse jumalikul liturgial, mis vastab läänekiriku missale. Õigeusu kirikutes on kasutusel kaks põhilist liturgiakorda: pühade Johannes Kuldsuu / Chrysostomose (tavaline) ja Vassili / Basileios Suure liturgia (u 10 korda aastas). Lisaks teenitakse vahel ap. Jaakobuse ning mõnes Lääne-Euroopa ja Ameerika õigeusu kirikus ka vanu lääne traditsiooni liturgiakordi. Järgnevalt vaatleme vaid kahe esimese ülesehitust.

Armulaua-andide ettevalmistamine (proskomiidia).

Usuõppijate (katehumeenide) liturgia – kogunemine kirikusse, ekteeniad e ridapalved, antifonid, väike sissekäik, epistli ja evangeeliumi lugemine, kolmekordne ekteenia, ekteeniad ja palved usuõppijate eest, nende välja-saatmine, palved usklike (ristitud inimeste) eest.

Suur sissekäik – annid tuuakse ohvrilaualt altarilauale keerubitelaulu saatel, mis kutsub teenima Jumalat nagu inglid ning unustama püha ohvri ajaks elumured.

Rahusuudlus (mida vahetavad praegu vaid vaimulikud) ja usutunnistus kinnitavad armastuse ja usuühtsuse vajalikkust enne veretu ohvri toomist.

Anafoor e armulauakaanon, tänusalasuse talitamise keskne osa. Koosneb nn prefatsioonist, *sanctus*'est, anamneesist, oblatsioonist, epikleesist (mis on andide pühitsemise lõplik järk, samas mitte otsustav „sakramentaalne vormel”, sest pühitsemiseks on vajalik kogu anafoor ja muu kontekst) ja intertsessioonist e eestpalvetest. Järgnevad leiva murdmine, kuuma vee kallamine karikasse, ekteenia, Meie Isa palve ning seejärel armulaua jagamine.

Armulauast võtavad osa vaimulikud altaris nn vanemal moel (leiba peopesalt süües ja karikast juues), rahvas aga kirikusaalis preestri käest lusikaga karikasse pandud leivaosakesi ja veini saades. See on vaid praktiline ja ajalooliselt kujunenud vahe.

Järgnevad tänapalved ja mitmejärguline teenistuse lõpetamine.

Armulauateenistusele peaks järgnema „liturgia pärast liturgiat”: ligimese teenimine, palveelu, pühakirja lugemine ja üleüldse tulevase riigi poole sirutumine.

2.8.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

Armulauda seab või pühitseb terve Jumala rahvas koos. Selleks on vajalik eri ametite/seisuste (piiskop, preester, diakon, kirikurahvas ehk nn ilmi-kud) koosteenimine. Armulauliturgia pidamist juhatab üleilmse kirikuga osaduses olev piiskop või piiskopiga osaduses olev preester, kes pole teenistuskeelu all ega muul viisil takistatud. Samuti on hädavajalik kohaliku

koguduse, kloostrirahva või muu kirikliku kogukonna osalemine lisaks preestri. Kuid diakoni või „ilmiku” juhatusel, ilma piiskopi või preestrita, armulauda ei pühitseta.

Praktilisest seisukohast on oluline ka laulja(te) kohalolek, sest need on otsekui koguduse hääleks (preester ei tohiks iseenda palvete peale „aamen” öelda).

Üksikud erandid, juhud, kui õigeusu piiskopid või sinodid on lubanud mõnel preestril v piiskopil, enamasti erakul, üksi liturgiat pidada, ei muuda üldist põhimõtet.

Kanoonilised piirid (nt kas tunnustamata, nn mittekanoonilises õigeusu kirikus toimetatud armulaud on „kehtiv”) on keerulisem teema ja jääb sellest käsitlusest välja.

2.8.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Järelejäänud andidesse suhtutakse suure aukartusega: vaimulikud tarvitavad karika sisu, loputavad selle ning korjavad ja söövad, niipalju kui võimalik, altariualaale pudenenud vähemadki osakesed viimseni.

Armulauaande hoitakse alal haigetele jm erijuhtudeks. Selleks pühitsetakse tavaliselt Suurel Neljapäeval eriline „tall”. Alal hoitakse ande ka nn ennepühitsetud andide liturgia tarbeks (mida peetakse tänapäeval osadel Suure Paastu argipäevadel). Kummalgi juhul immutatakse püha leiba püha verega.

Ennepühitsetud andide liturgial kummardatakse maani ja suitsutatakse säilitatud pühade andide ees, kuid eraldi neid mingite riitustega ei austata. Ande hoitakse alal ainult tarvitamise jaoks.

2.8.6. Kes ja mis tingimustel võib armulauda vastu võtta?

Armulauda võib vastu võtta ristitud ja salvitud õigeusuline kristlane (sh laps), kel pole mingit kanoonilist takistust (osadusest lahutamine e ekskommunikatsioon või ajutine patukaristus e epitiimia). Tuleb rõhutada, et armulauaosadusest lahutamine ja ajutine keeld on harvad, rängemate eksimuste puhul määratavad kasvatuslikud abinõud. Sisemiselt peab

igaüks oma eluviisi ja pattude üle mõtlema, neid kahetsema ja armulauaks vagalt valmistuma.

Õigeusk näeb armulauaosadust usu- ja kirikuühtsuse tipuna, mitte vahendina. Seepärast pole armulauaosadust teiste konfessioonidega. Üksikud kohalikud või hingedarjaskud erandid ei muuda seda reeglit.

Osades kirikutes nõutakse enne armulauda igakordset pihilkäimist, teistes (sh enamuses EAÕK kogudustest) regulaarset, kuid mitte igakordset pihilkäimist.

Armulauaks valmistub vaimulikult nii terve kogudus oma jumalateenistustega kui ka usklikud isiklikult: üldine kristlik eluviis, ligimesearmastus, meeleparandus, vajadusel pihtimine, vastavate palvete lugemine enne armulaua käimist, hommikune täispaast (v.a kui tervis ei luba). Samuti on olulised tänupalved pärast armulauda.

2.9. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik

Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku seisukohad ühtivad lõigus 2.8. Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik toodud seisukohtadega.

Vene Kiriku traditsioonis, mida põhilises osas ka MPEÕK-s rakendatakse, on igakordne pihil käimine enne Armulauda. Teatud juhtudel võivad siin väiksed erandid esineda, kuid need ongi sel juhul erandid. Üldnõue eeldab siiski pihil käimist.

2.10. Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik

2.10.1. Miks kirik armulauda seab?

Issand ise andis oma jüngeritele käsu teha seda nii tihti kui nad saavad, Tema mälestuseks. See on meie ühendus varase kirikuga (Lk 22:19; 1Kr 11:24-25; Mt 26:26-28).

2.10.2. Kuidas mõistetakse Kristuse ligiolu armulauas?

Püha armulaud on jumalateenistuse kõrgpunkt/tipphetk. Me ei käi kirikus,

vaid koguneme Issanda päeval, et saada kirikuks. Armulaua pühitsemise läbi on Kristus kohalolev (Tema ütles: „Mina olen teiega maailma ajastu otsani” – Mt 28:20) ja istub laua ääres oma surma ja ülestõusmise alusel. Pühal armulauaaliturgial me ühineme taevase jumalateenistusega. Nii on ka kirjas armulauapalvetes pärast prefatsioonipalvet: „Sellepärast me kiidame Sind koos kõigi inglite ja peainglite ja kõigi taevaväehulkadega, kes laulavad igavesti, kuulutades Sinu nime kirkust”. See viitab ka suurele Talle söömaajale, millest räägitakse Johannese ilmutusraamatus (Ilm 4:1–11).

2.10.3. Millest sõltub Kristuse ligiolu armulauas? Kas see sõltub armulaua seadja(te) ja/või vastuvõtja(te) usust?

Jeesus on elav leib ja ta ütles: „See on minu Ihu“ ja samal kombel võttis ta veini ja ütles: „See on minu uue lepingu veri“. Book of Common Prayer'i (Ühise palve raamat, USA 1979) usuartiklid ütlevad, et see ei sõltu pühitseja õiglusest või patususest, kas ohvriand (leib ja vein) muutub Kristuse ihuks ja vereks. See toimib mitte pühitseja, vaid Kristuse nimel. Ka ei sõltu see vastuvõtjate õiglusest või patususest, sest see on müsteerium - nõnda on Jumal maailma armastanud (kusjuures mässumeelset maailma).

2.10.4. Mida annab armulaua vastuvõtmine inimesele?

Armulaua vastuvõtmine annab elu, sest Jeesus ütles, et „kui te ei söö minu Ihu ja ei joo minu Verd, siis ei ole teis elu“. Me muutume selleks, mida me sööme. Nõnda siis oleme me Kristuse Ihu maailmas ja maailma jaoks (Jh 6:53-56).

Seda sakramenti vastu võttes saab inimene osa Kristuse lunastustööst, suureneb armastuse side Kristuse ja kristlase vahel ja seeläbi toimub pidev vaimne ja füüsiline tervenemine.

Euharistial (Pühal Armulaua) on armuvahendid, mille kaudu me saame vastu võtta pattude lunastust, külluslikku elu ja milles meie nälgi ja janu Jumala järele rahuldatakse. Ning see on Taevase Kuningriigi pidusöögi lootus ja eelmaits.

2.10.5. Kuidas kirik armulauda seab?

Nii nagu varane kirik seda tegi. Esimesel sajandil küsiti kirikult, mida nad teevad Issanda päeval ja kirik vastas: „Me sööme Kristuse Ihu ja joome Tema Verd“ (aluseks Jh 6:30-59).

2.10.5.1. Põhjendus Pühakirjas ja/või Pühas Pärimuses.

Kui hapnemata leibade püha oli saabunud, palus Jeesus Peetrusel ja Johanne-sel valmistada paasasöömaaeg. Õhtu saabudes istus Jeesus koos apostlitega paasat sööma.

Pühäl õhtusöömaajal võttis Jeesus Kristus leiva, õnnistas ja murdis seda ja andis oma jüngritele ning ütles: „Võtke sööge, see on minu Ihu, mis teie eest antakse! Tehke seda minu mälestuseks!“

Ja Ta võttis karika, tänas, andis neile ja ütles: „Jooge kõik sellest, see on minu Uue Lepingu Veri, mis valatakse teie ja paljude eest pattude andeks-andmiseks. Nii sageli kui te sellest joote, tehke seda minu mälestuseks!“ (Jh 6:50-58; Lk 22:7-23; Mt 26:26-28; Mk 14:22).

Ja kui Jeesus oli apostlitele jaganud leiba ja karikat, käskis Ta seda teha kuni Ta tuleb.

2.10.5.2. Armulaua seadmise elemendid, vormel ja kord.

Armulaud põhineb Issanda neljakordsel tegevusel. Ta võttis leiva, murdis leiba, tänas ja andis oma jüngritele.

Püha Armulaua leivana kasutatakse tavaliselt hapnemata leiba (oblaadid) ja punast viinamarjaveini (soovitavalt kvaliteetset ja magusat), millele lisatakse vett.

Püha Armulauda pühitsetakse liturgia käigus koos kogu kohaletulnud kogudusega ja selleks kasutatakse palveraamatut *Book of Common Prayer* (Ühise palve raamat, 1979) ning selles olevaid vormeleid (armulauakaano-neid A, B ja D).

Armulauakaanonite struktuur näeb välja järgmine:

Armulauapalve sissejuhatus (*Sursum Corda*)

Prefatsioonipalve (vastavalt kirikuaasta ajale või sündmusele)

Püha (*Sanctus*)

Altaripalve (meenutus Kristuse vägevatest tegudest)

Armulaua seadmisepalve

Anamnees (Jumala vägevate tegude meenutus ja tänuohver)

Epiklees (palve Püha Vaimu läkitamiseks)

Doksoloogia (aukiitus)

Meie Isa palve

Leivamurdmine

Jumala Tall (*Agnus Dei*)

Alandliku liginemise palve

Püha armulaua jagamine

Armulauajärgne palve

2.10.5.3. Kellel on õigus armulauda seada?

Püha Armulauda võib seada apostellikus järjepidevuses olev piiskop või piiskopiga osaduses olev preester, kes ei ole teenistuskeelu all. Kindlasti on vajalik kohaliku koguduse osalemine. Vaimulik üksinda ei pühitse armulauda ja samuti ei pühitse armulauda ka diakon ja ilmik.

2.10.5.4. Kuidas toimitakse järelejäänud pühitsetud andidega?

Järelejäänud andidesse suhtutakse suure austusega. Tavaliselt tarvitatakse järelejäänud annid koheselt peale kogudusele jagamist. Kui kirikus on tabernaakel, siis vajadusel hoitakse seal järelejäänud ande peale liturgiat haigetele ja eemalviibijatele jagamiseks.

2.10.6. Kes ja millistel tingimustel võib armulauda vastu võtta?

Armulauda võivad vastu võtta igas vanuses kristlased, kes on veega ristitud Püha Kolmainuse nimel ja kes usuvad Kristuse reaalsel kohalolu selles (Ap 2:38-42; 20:7-12; 1Kr 10:14-21; 11:17-34).

Alati on hea enne Püha Armulaua sakramendist osa saamist osaleda üldpihil koos kogudusega.

Need, keda ei ole ristitud veega Püha Kolmainsuse nimel, kes elavad ilmselt ja kahetsematult patus ja need, kes Ihu ja Verd õigesti ei tunne, ei peaks Püha Armulauda vastu võtma (1Kr 10:21; 11:26-32; 3Ms 10:1-3; Mt 22:11).

3. Liikmeskirikute ühisosa ja eriarvamused

Ülaltoodud peatükis esitatud Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute seletused ja ülevaade armulauaõpetusest ja -praktikast näitavad silmapaistvaid sarnasusi ning ühiseid jooni. Selle juures võime siiski tõdeda ka erisuste olemasolu nii teoloogias kui ka spiritualiteedis ja liturgilises praktikas. Nagu tõdetud sissejuhatavas peatükis, eelistavad erinevad liikmeskirikud kasutada ka erinevaid, Piiblis ja kristlikus traditsioonis põhjendatud mõisteid selle söömaaja kohta (armulaud, Issanda söömaaeg, leivamurdmine, euharistia jne).

1. Kõik EKN liikmeskirikud põhjendavad armulauasündmuse kohta kiriku elus **Issanda Jeesuse Kristuse käsu ja töötusega** teha seda Tema meenutuseks/mälestuseks. Seega armulauaõpetus ja -praktika toetuvad sünoptiliste evangeeliumite (Mt 26:26-30; Mk 14:22-26; Lk 22:17-20) ja apostel Pauluse (1Kr 11:23-29) tekstidele Uuest Testamendist, mida kõik liikmeskirikud siinkohal kasutavad.

Neile tekstidele tugineb otseselt **Kristuse isiku ja töö meenutamine** kõikide liikmeskirikute koguduste jumalateenistustel. Selles meenutamises või selle põhjendamisel on mainitud piiblitekstidena ka Jh 6:51jj. ning Hb 7:27 (RKK) ja Ap 2:46 (RKK, EKNK). Loomulikult mõistavad kirikud piibellike paralleelidena armulaua kohta veel paljusid, sh ettekuulutavaid tekste Vanast Testamendist (nt paasasöömaajast ja -ohvrist). Mitmed liikmeskirikud (EMK, RKK, EAÕK) tuletavad ka meelde, et Pühakiri ja kristlik pärimus on omavahel seotud, mistõttu neid ei kasutata armulauast kõneldes ega muudel puhkudel eraldiseisvatena.

2. Armulaud annab kristlikule kogudusele ja selle üksikule liikmele edasi või tuletab meelde **Kristuse läbi toimunut ja saavutatut**. Siinjuures nime-tavad erinevad liikmeskirikud erinevate aspektidena ja piibellike mõistetena Kristuse surma mälestamist, Kristuse asendavat ohvrit, lepitust, lunastust, õigeksmõistmist ja pattude andeksandmist.

Armulaud on lepingu söömaaeg, annab osadust kristlaste vahel, teeb näh-tavaks koguduse kui Kristuse ihu tema ühtsuses. Armulaud tugevdab usku, lootust ja armastust ning annab jõudu ja tervenemist hinge ja ihu poolest.

Lisaks **armu/anni** iseloomule on armulauas esil ka **tänu/eucharistia** Jumalale Tema armutegude eest, iseäranis Kristuses. Armulaud on ka tule-vikuline, **eshatoloogiline** söömaaeg, milles me Kristusega kohtudes tulevat Jumala riiki juba nüüd kogeme.

3. Jeesuse kui Issanda ligiolu armulaual nii kogudusele tervikuna kui iga-le üksikkristlasele tunnistavad kõik EKN liikmeskirikud **reaalsena**. Selle suhtes, kuidas täpsemalt Kristus ühises söömaajas ligi on, arusaamad aga varieeruvad.

Igal juhul on armulaud **kohtumine Kristusega**, mis rajaneb Tema töö-tusele (Mt 18:19j ja seadmissõnad evangeeliumites, 1Kr 11:26) ja annab edasi Tema päästetöö ande. Selles osas on kõik EKN liikmeskirikud ühel arusaamal. Sarnast arusaama võib täheldada ka seal, kus kõneldakse Kris-tuse presentsist Sõnas ja Vaimus, samuti Tema ligiolust kogunenud Jumala rahva seas/rahvale.

Lihtsustades võime jagada EKN liikmeskirikud **Kristuse reaalsentsi** mõistmisel armulauaandides kahte rühma.

Esimeses rühmas oleksid esindatud EELK, EMK, RKK, AAK ja EAÕK. Antud kirikud tunnistavad Kristuse tõelist ligiolu Tema ihu ja vere näol armulaua andides, leivas ja veinis. Kuidas Kristuse ligiolu andidele osaks saab, on kirikute poolt ses rühmas erinevalt kirjeldatud või teadlikult kirjeldamata jäetud. RKK kasutab transsubstantsiatsiooni ehk olemusliku muutumise mõistet, AAK ja EAÕK räägivad lihtsalt muutumisest (*metabole*). EELK

ja EMK on siinkohal, reaalseltsi tunnustades, selle toimumise viisi suhtes väljendunud ettevaatlikumalt.

Igal juhul tuleb rõhutada, et Kristuse ihuliku ligiolu tunnistamise kõrval armulauaainetes kõneldakse kõigi antud liikmeskirikute poolt ka Tema kohalolekust evangeeliumikuulutuse ja Vaimu kaudu kogu Kirikus.

Teises rühmas oleksid EEKBKL, EKNK ja AKEL. Antud kirikud, tunnustades Kristuse tõelist ligiolu armulaua, eelistavad seda kirjeldada teistsugusel viisil. Kristus on ligi Pühas Vaimus (EKNK, AKEL, ka EEKBKL), armulauaannid on märgid, millest kumab Kristuse au ja mis viitavad Temale (AKEL). Kristus on ligi, kuna Ta on seda töötanud (EEKBKL) ja see on pigem seesmine ligiolu usklikes (EKNK, AKEL). Issand on ligi nii koguduses kui üksikkristlases (EEKBKL). See on vaimne ihu ja vere osadus (EKNK).

4. Samuti saame täheldada nii sarnasusi kui erisusi EKN liikmeskirikute õpetuslikes arusaamades seoses **usu** ja Kristuse ligiolu omavahelise seose mõistmisega.

Kristuse ligiolu söömaajas põhineb Jumala Sõnale / Kristuse töotusele ja Püha Vaimu tegevusele. Kristlaste usk suhestub nendega. Usus armulaua vastuvõtmine on õnnistuseks, uskmatuses aga mitte.

Erinevalt vastatud küsimuseks jääb, kuidas mõistetakse armulaua ja Kristuse ligioluga ühenduses usu tähendust.

5. Armulaua seadmiseks vajalike tingimuste hulka kuuluvad kõigil EKN liikmeskirikutel armulaua ained (hapnenud või hapnemata leib ja viinamarjavein või mahl), Jumala rahva ühine kogunemine / jumalateenistus, üldjuhul ka ordineeritud vaimuliku poolne läbiviimine / juhatamine. Tavaliselt saavad armulauast osa ristitud inimesed, seega osades kirikutes (EELK, EMK, RKK, AAK, EAÕK) ka lapsed. Kõigile liikmeskirikutele on omane teatud kord armulaua läbiviimiseks, mis võib olla rohkem (EELK, EMK, RKK, AAK, AKEL, EAÕK) või vähem (EEKBKL, EKNK) reglementeeritud. Nendest üldtingimustest võib olla erandeid, samuti erinevaid praktikaid

sama kiriku sees.

6. EKN liikmeskirikutes on erinevad tavad armulaua vastuvõtmise õiguse suhtes. Üldjuhul jagatakse armulauda oma kiriku/koguduse täieõiguslikele liikmetele. EELK, EMK, RKK, RKK, AAK ja EAÕK (ka osa EEKBKL kogudusi) eeldavad liikmelisuse alusena ristimist. EEKBKL (evangeeliumikristlaste suund), EKNK ja AKEL möönavad armulauaosaduse eeldusena uuestisündi/usklikuks saamist ka juhul, kui ristimist pole veel toimunud. Lapsi ristivad liikmeskirikud lubavad üldjuhul või teatud tingimustel armulauale ka ristitud lapsi. Pattude erineval moel tunnistamine kuulub armulauaks valmistumise juurde (paljudel puhkudel jumalateenistuse koostisosana) kõigis liikmeskirikutes. Armulauda mõistetakse osade liikmeskirikute poolt ka pattude andeksandmist vahendavana.

7. EKN liikmeskirikutest on omavahel ametlikus armulauaosaduses EELK ja EMK, seda Evangeelsete Kirikute Osaduse Euroopas raames. Suur osa liikmeskirikutest on valmis jagama armulauda ka teiste liikmeskirikute liikmetega, seda siiski teatud tingimustel. Enam avatud armulauaosaduse tingimuste hulka võivad kuuluda vaimulik uuestisünd (EEKBKL, EKNK, AKEL) ja ristimine (EMK, AAK). Piiritletud juhtudel on ristituile armulaua jagamine võimalik põhjendatud hingehoidlikul kaalutlusel (EELK, erandjuhtudel RKK). EAÕK teistele kristlastele reeglina armulauda ei jaga.

Kokkuvõtteks

Võime öelda, et armulauaosadus pole EKN liikmeskirikute jaoks mitte esmalt nähtava kristliku ühtsuse vahend, vaid eesmärk. Omavaheline armulauaosadus toimub enamiku liikmeskirikute puhul piiratult või puudub sootuks.

Selle üks põhjusi on õpetusliku ühtsuse puudumine mitmetes armulauda puutuvates küsimustes, aga ka armulauamõistmisega tihedalt seotud teistes õpetuslikes, esmalt eklesioloogilistes küsimustes.

Küll aga on dialoog armulaua mõistmisest ja praktikatest võimalik ja vajalik. Olemas on piisavalt sarnaseid või samaseid seisukohti ja arusaamasid nii teoloogiliselt kui spiritualiteedis, mis selle dialoogi jätkamist toetavad.

Rahvusvahelised kirikutevahelised teoloogilised dialoogid on kohalikule dialoogi jätkumisele EKN liikmeskirikute vahel heaks raamiks. Kohalik, nii mitme- kui kahepoolne dialoog on vajalik mitte ainult hea tahte avaldamiseks, vaid ka osana kogu kristlaskonna ühisest teekonnast Kristuse Ihu ühtsuse poole.

Sõnastik

absolutsioon (ld *absolutio*) 1) patusüü (sakramentaalne) andeksandmine; 2) patutunnistuse lõpupalve (kat); 3) pattude andeksandmine pihil, armu-kuulutus (lut)

adoratsioon (ld *adoratio*) Kristuse ligiolu austamine pühitsetud armulauaandides

Agnus Dei (ld 'Jumala Tall'), armulauaaliturgias lauldav missa ordinaariumi osa

aktsidents (ld *accidens*) 1) Aristotelese filosoofias see, mis võib asjale omane olla või mitte olla, ilma et asi lakkaks olemast see, mis ta on; 2) armulaua ained, leib ja vein, mille välised omadused pühitsemisel ei muutu (kat) (vt ka substantis)

altar (ld *altaria* – 'kõrgem koht, ohverdamispaik') kristlikus traditsioonis armulaua pühitsemise laud ehk Issanda laud, Kristuse aujärg ja Jumala ligioleku sümbol. Õigeusulistel ka altariruumi tähenduses (altarilauda kutsutakse tavaliselt aujärjeks).

anafora/anafoor (kr *anaphora* – 'ohver') idakirikus armulauapalve nimetus (ort), vrd missakaanon

anamnees (kr *anamnēsis* – 'meenutamine') meenutamine armulauapalves, mis seisneb ennekõike Kristuse suurte tegude meenutamises

antifon kahe koori vaheldumisi lauldud kirikulaul; usuõppijate liturgia alguslaulude nimetus (ort)

antimins (kr *antimēnsion*, ksl *antimins*) lina, millel toimetatakse armulauasalus. Linal on enamasti kujutatud Kristuse haudapanemist ja sellel on piiskopi allkiri teenimisloa märgina, tihti on sellesse õmmeldud ka tükike pühi säilmeid (ort)

armulauakaanon vt missakaanon

augustiinlik kirikuisa Augustinuse (354–430) teoloogiale vastav v sellest lähtuv koolkond

bilateraalne kahe osapoolega dialoog

communio vt kommunioon

diskos (kr, ksl *diskos*) vaagnasarnane taldrik, millele asetatakse armulaual pühitsetav leib (ort)

doksoloogia (kr *doxologia*) ülistus

ek(k)lesioloogia (kr *ekklesia*) õpetus kirikust/kogudusest teoloogias

ekskommunikatsioon (ld *excommunicatio*) osadusest lahutamine, kiriklikust armulauaosadusest ajutiselt eemaldamine raskete pattude v eksiõpetuse levitamise pärast

ekteenia (kr *ekteneia* – ‘innukus, püsivus’, ksl *ektenija*) – reast diakoni (preestri) poolt loetavatest palumistest koosnev palve, mille igale palumisele lauljad vastavad (enamasti „Issand, heida armu!”) (ort)

elevatsioon pühitsetud leiva ja veini ülestõstmine (ld *elevatio*) armulaualiturrias preestri poolt kogudusele vaatlemiseks ja austamiseks

epiklees (kr *epiklēsis* – ‘üleskutsumine, pöördumine’) armulauapalve osa, milles palutakse Püha Vaimu läkitamise (allalaskumise) pärast

epistel siinkohal seatud katkendi lugemine Uue Testamendi tekstidest (va evangeeliumid) jumalateenistustel

epitiimia rängemate pattu eest antav ajutine armulauakeeld koos meeleparandusharjutustega (ort)

eskatoloogia e eshatoloogia (kr *eschatos* – ‘viimane’) õpetus viimsestpäevast

euharistia (kr *eucharistia* – ‘tänamine’) sakrament, milles Kristus toidab ristitud omaenda ihu ja verega (= armulaud, püha õhtusöömaaeg), ka kogu armulauda sisaldav jumalateenistus

evangeelium siinkohal seatud katkendi lugemine Uue Testamendi evangeeliumitest jumalateenistustel

fractio (ld) leiva murdmine armulauaaliturgias

hostia (ld ‘ohver’) (Rooma riituse) armulaualeivake (kat)

intertsessioon armulauakaanoni eestpalveosa

kanooniline (kr *kanon*, „mõõdunöör; reegel”, ld *canon*) mõõdunööri järgne, kiriku õpetusele v distsiplinaarsetele reeglitele vastav

katehumeen (kr *katechoumenos* – ‘õpetatav’) inimene, kes õpib tundma kristliku usu põhilisi elemente, valmistudes ristimiseks ja konfirmatsiooniks, usuõppija

keerubitaul suure sissekäigu saatehümn (ort)

koinonia (kr) osadus, vrd järgmine

kommunioon, kommunitseerimine (ld *communio* – ‘osadus’) armulaua-osadus – pühitsetud leiva (Kristuse ihu) ja veini (Kristuse veri) söömine ja joomine, mis loob osaduse Kristuse ja tema kogudusega

konfirmatsioon (ld *confirmatio* – ‘kinnitamine’) ristitu ja tema usu ning tema koguduseosaduse kinnitamine, vastab salvimisele õigeus

konsekratsioon (ld *consecratio* – ‘pühitsemine’) seadmissõnad armulaua liturgias

korporaal (ld *corpus* – ‘ihu’) riskülikukujuline valge linane riie, millele asetatakse altari armulaualeib ja karikas (kat, ka lut), vastab idakiriku ilitonile (ja osalt ka antiminsile)

kristoloogia teoloogias õpetus Jeesuse Kristuse isikust ja tööst

liturgia (kr *leitourgia* – ‘jumalateenistus’) Kristuse lunastustöö jätkamine tema müstilise ihu, Kiriku poolt (kat), jumalateenistuse või selle osade kohta kasutatav nimetus (lut), armulauateenistus (ort)

mazma armulaua leivataldrik armeenia kirikus (vt ka diskos)

metabole armulauaandide muutumine Kristuse ihuks ja vereks (ort)

missa (päritolu ebaselge, ld põhitähendus ‘lahkumine, ärasaatmine’) armulauaga jumalateenistus, muusikaliselt tavaliselt viiest missalaulust koosnev heliteos

missakaanon (ld *canon missae*) armulaua e missa keskosa (annipalve ja meieisapalve vahel) (kat), vrd anafora / anafoor

multilateraalne mitme osapoollega dialoog

müstiline Ihu (ld *corpus mysticus*) kirik kui Kristuse ihu v armulaud kui Kristuse ihu sakrament (eriti kat)

müsteerium (kr *mysterion*, ld *mysterium*) saladus v salarus, tihti sakramendi tähenduses nii idas kui läänes

oblaat (ld *oblata* – ohver) armulauaannid v armulauaaleib eraldi

oblatio (ld) ohver, ohvriannid, armulauaannid

oda (kr *lonche*) nuga armulauaaleiva tükkideks jagamiseks (ort)

offertoorium (ld *offertorium*) leiva ja veini altarile toomine (kat), korjanduslaul (lut)

paasasöömaaeg heebrealaste Egiptuse orjusest vabanemise mälestuseks korraldatud iga-aastane söömaaeg

Pax (Domini, vobiscum) (ld *rahu*) enne armulaua jagamist preestri rahu-soov kogudusele: *Issanda rahu olgu alati teiega*

patarag jumalateenistus armulauaga armeenia kirikus (vt ka liturgia)

pateen taldrik pühitsetud armulaualeiva jagamiseks (vt ka diskos)

patristiline (kr ja ld *pater* – ‘isa’) kirikuisade õpetusega kooskõlas seisev

piht meeleparanduse sakrament (kat, ort), kiriklik talitus, milles kristlane tunnistab vaimuliku ees oma patud üles ja saab need andeks pihhiisa lahtimõistvate sõnade läbi (lut)

Post-Communio (ld) palve pärast armulauda

prefatsioon (ld *praefatio* – ‘eessõna, sissejuhatus’) armulauapalve algus; kolmekordne tervitus ja kirikuaasta järgi vahelduv osa, kiituspälv enne *Sanctus*’t (nimetatud ka ld *presanctus*), milles meenutatakse Jumala lunastustööd Kristuses (kat)

predestinatsioon (ld *predestinatio*) ettevalimine v äravalimine päästeks v hukatuseks teoloogias

proskomiidia (kr *proskomidē* ‘kohalettoimetamine’) armulaua andide ettevalmistamine, jumaliku liturgia esimene osa (ort)

reaalpresents (ld *praesentia realis*) Kristuse ihu ja vere tõeline kohalolu armulaualeivas ja -veinis

relatsiooniline (ld *relatio*) suhestatud, suhtes millegagi

sakrament(aalne) (ld *sacramentum* – ‘pühitsusvahend’) Kristuse seatud meeltega tajutav märk tõhusalt toimivast armust (kat). Luterluses on sakrament Kristuse seatud püha toiming, milles Jumal annab oma sõna ja sellega ühendatud märkidega meile armu, mille Kristus on ära teeninud. Õigeus kasutatakse ka terminit *salasus*

Sanctus (ld ‘püha’) armulauapalvesse kuuluv koguduse poolt lauldav ülistuslaul, missa ordinaariumi osa

seadmissõnad/narratiiv (ld *verba testamenti*) Issanda sõnad pühal õhtusöömaajal jüngritele leiba ja karikat jagades, kui ta seadis armulaua

substants (ld *substantia*) 1) Aristotelese filosoofias iseenesest olev, absoluutselt

iseseisev, on aktsidentside kandja; 2) armulaua andide olemus, mis muutub armulaua pühitsemisel (kat) (vt ka aktsidentsid, transsubstantsiatsioon)

Sursum corda „Ülendage südamed”, ladinakeelne üleskutse armulaua-kaanoni (-palve) sissejuhatuses

zeon kuum vesi, mida lisatakse pärast pühitsemist armulauaveinile (ort)

tabernaakel (ld *tabernaculum* – ‘telgike’) väike kapp pühitsetud armulaualeibade hoidmiseks

tall kuubikujuliseks lõigatud leib, mis läheb pühitsemisele (ort)

temporaalne (ld *temporalis*) ajalik, ajutine

transsubstantsiatsioon (ld *transsubstantiatio*) roomakatoliku kiriku õpetus leiva ja veini olemuse (*substantia*) muundumisest Kristuse ihu ja vere olemuseks armulaua pühitsemisel

tselebrant (ld *celebratio* – ‘kogunemine, tähistamine’) juhtliturg, missa liturgiat juhtiv ja armulauda pühitsev vaimulik

täheke (kr *asteriskos*) metallist armulaua leivataldriku (vt diskos) ja karika kate (ort)

Verba (Domini/testamenti) vt seadmissõnad

